

ALAPVETŐ JOGOK BIZTOSA
AZ ENSZ NEMZETI EMBERI JOGI INTÉZMÉNYE

NAIH nyilvántartási szám: 40689

Az alapvető jogok biztosának

JELENTÉSE

az AJB-458/2019. számú ügyben

Érintett szervek: Baranya Megyei Dél-Zselic Egyesített Szociális Intézmény

2019.

**Az alapvető jogok biztosának
Jelentése
az AJB-458/2019. számú ügyben**

Előadók: dr. Borza Beáta
dr. Lovász Laura
dr. Kiss Bernadett
dr. Albeck-Tóth Livia

1. Az eljárás megindítása, előzmények

Egy civil szervezet jelzéssel fordult hozzám, melyben részletesen beszámolt a Baranya Megyei Mozsgó Községben működő Integrált szociális intézmény telephelyén, annak működése során vélelmezetten elkövetett rendkívül súlyos jogsértő eseményekről, körülményekről szerzett tapasztalatairól, valamint ezek alátámasztására több rövid filmanyagot is csatolt.

Az alapvető jogok biztosáról szóló 2011. évi CXI. törvény (a továbbiakban: Ajbt.) 1. § (2) bekezdése d) pontja szerint az ombudsman tevékenysége során kiemelt figyelmet fordít a leginkább veszélyeztetett társadalmi csoportok jogainak védelmére, amelyre tekintettel egy alapvető jog érvényesülésének vizsgálatára hivatalból eljárást indíthat. Az Ajbt. 1. § (3) bekezdése értelmében az alapvető jogok biztosa tevékenysége során – különösen hivatalból indított eljárások lefolytatásával – megkülönböztetett figyelmet fordít a 2007. évi XCII. törvénnyel kihirdetett, a fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény végrehajtásának segítésére, védelmére és ellenőrzésére.

Tekintettel arra, hogy a beadványban megfogalmazottak alapján felmerült az emberi méltósághoz való joggal összefüggő visszásság; az Alaptörvényben deklarált kínzás és az embertelen, megalázó bánásmód tilalma; illetve a fogyatékossgal élő személyek védelme és az egyenlő bánásmód követelménye sérelmének gyanúja, hivatalból eljárást indítottam az Intézmény működésének alapjogi szempontú vizsgálatára. Mindezekre tekintettel az Ajbt. 21. § d) pontja, illetve 22. § alapján munkatársaim az intézményben előre be nem jelentett helyszíni vizsgálatot folytattak.

2. Érintett alkotmányos jogok és alapelvek

- *A jogállamiság elvéből fakadó jogbiztonság követelménye* [Alaptörvény B) cikk (1) „Magyarország független, demokratikus jogállam.”];
- *A nemzetközi jogi kötelezettségek és a belső jog összhangja* [Alaptörvény Q) cikk (2)-(3) bekezdés „Magyarország nemzetközi jogi kötelezettségeinek teljesítése érdekében biztosítja a nemzetközi jog és a magyar jog összhangját. Magyarország elfogadja a nemzetközi jog általánosan elismert szabályait. A nemzetközi jog más forrásai jogszabályban történő kihirdetésükkel válnak a magyar jogrendszer részévé.”];
- *Az emberi méltósághoz való jog* [Alaptörvény II. cikk „Az emberi méltóság sérthetetlen. Minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz, a magzat életét a fogantatástól kezdve védelem illeti meg.”];
- *A kínzás és az embertelen, megalázó bánásmód tilalma* [Alaptörvény III. cikk (1) bekezdés „Senkit nem lehet kínzásnak, embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni, valamint szolgátságban tartani. Tilos az emberkereskedelem.”];
- *Az egyenlő bánásmód követelménye és az esélyegyenlőség előmozdításának elve* [Alaptörvény XV. cikk (1)-(2)-(5) bekezdés „A törvény előtt mindenki egyenlő. Minden ember jogképes. Magyarország az alapvető jogokat mindenkinek bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, fogyatékossgal, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti

különbségtétel nélkül biztosítja. Magyarország külön intézkedésekkel védi a gyermekeket, a nőket, az időseket és a fogyatékkal élőket.”

- *A fogyatékkal élők kiemelt védelme* [Alaptörvény XV. cikk (5) bekezdés „Magyarország külön intézkedésekkel védi a gyermekeket, a nőket, az időseket és a fogyatékkal élőket.”]
- *magánszférához való jog* [Alaptörvény VI. cikk (1) bekezdés „Mindenkinek joga van ahhoz, hogy magán- és családi életét, otthonát, kapcsolattartását és jó hírnevét tiszteletben tartsák. A véleménynyilvánítás szabadsága és a gyülekezési jog gyakorlása nem járhat mások magán- és családi életének, valamint otthonának sérelmével.”]

3. Alkalmazott jogszabályok

- Magyarország Alaptörvénye
- Az alapvető jogok biztosáról szóló 2011. évi CXI. törvény (a továbbiakban: Ajbt.)
- A fogyatékkal élő személyek jogairól szóló ENSZ Egyezmény Magyarországon kihirdette a 2007. évi XCII. törvény; (a továbbiakban: CRPD)
- A szerződések jogáról szóló Bécsi szerződés (Kihirdette a 1987. évi 12. tvr.)
- A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.)
- A fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi XXVI. törvény (a továbbiakban: Fot.)
- A szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvény (a továbbiakban: Szocvtv.)
- A szociális, gyermekjóléti és gyermekvédelmi szolgáltatók, intézmények és hálózatok hatósági nyilvántartásáról és ellenőrzéséről szóló 369/2013. (X. 24.) Korm. rendelet (a továbbiakban: Sznyr.)
- A személyes gondoskodást nyújtó szociális intézmények szakmai feladatairól és működésük feltételeiről szóló 1/2000. (I.7.) SzCsM rendelet (a továbbiakban: SzCSM r.)
- A személyes gondoskodást nyújtó szociális ellátások igénybevételéről szóló 9/1999. (XI. 24.) SzCsM rendelet (a továbbiakban: Ir.)
- A személyes gondoskodást nyújtó szociális ellátások térítési díjáról szóló 29/1993. (II. 17.) Korm. rendelet (a továbbiakban: Tr.)

4. A megállapított tényállás

4.1. Az intézmény működéséről

A Baranya Megyei Dél-Zselic Egyesített Szociális Intézmény Mozsgói Otthona szociális intézményként 1960. április 1-jén kezdte meg működését. Az intézmény a helesfai; a turbékpusztai és a rigópusztai hasonló profilú bentlakásos intézményekkel együtt a Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatóság (SzGyF) fenntartásában működik, a négy telephelyen a Baranya megyéből jelentkező fogyatékos személyek, pszichiátriai betegek és szenvedélybetegek ellátását és gondozását végzik.

A mozsgói telephely a mintegy ezerfős község központjában található, önálló távolsági busz megállóhellyel (Mozsgó, szociális otthon) rendelkezik. Az egykori Biedermann-kastélyban 1989-ig elsősorban időskorúak gondozása, ápolása folyt, 1989-től szakosított ellátást végeznek, több ütemben (2008, 2011) modernizálták az épületet, valamint a körülötte található természetvédelmi terület besorolású parkot.

A fogyatékkal élő személyek ápoló-gondozó otthona 133 személynek nyújt férőhelyet, a vizsgálat időpontjában 132 fő volt a gondozottak száma. Az intézményben enyhe, középsúlyos és súlyos értelmi fogyatékos, valamint értelmi és más fogyatékkal – látás-, hallássérült, mozgáskorlátozott, kommunikációban számottevően korlátozott és autizmus spektrum zavarral – élő, állandó és folyamatos ápolást igénylő felnőtt személyek ápolása és gondozása folyik. 2018. május 8-tól az intézmény ismételten „idősek otthona” szolgáltatást is

biztosít. A fogyatékos és pszichiátriai ápoló-gondozó otthonok kiváltására nyitva álló pályázat keretében a telephely 60 fogyatékossgal élő ellátottja számára valósítanak meg a támogatott lakhatást. A 133 főből fennmaradó további 73 ellátott számára idősotthoni ellátás kerül kialakításra.¹

Az ápolást-gondozást nyújtó otthon a teljes körű ellátás, ápolás-gondozás mellett biztosítja a lakók szükség szerinti foglalkoztatását, és egyéb rehabilitációs, rehabilitációs jellegű ellátását is. Az intézmény ezen kívül szabadidős tevékenységeket, nyaralásokat, kirándulásokat szervez és elősegíti a kulturális tevékenységekben való részvételt is.

Fő gondozási egység a kastélyépület, de a zsúfoltság csökkentése érdekében további lakószobák is kialakításra kerültek az intézet területén. 2008-ban adták át a 12 főt befogadó új lakóegységet, melynek köszönhetően megszűntek a 6 ágyas szobák. 2011 év végén a korábbi irodatómbból szintén új lakóegységet hoztak létre, így a kastélyépületben történő három ápolási-gondozási szinttől elkülönült egységben történhet a támogatott lakhatási formára, életmódra történő felkészítés.

4.2 A panaszbeadvány

A beadvány az emberi méltóságot súlyosan sértő bánásmódról, valamint körülményekről számolt be, és ennek alátámasztására több rövid – feltételezhetően mobiltelefonnal készített – felvételt is csatolt a beadványozó.

A panaszos szervezet sérelmezte a nem megfelelő lakókörülményeket, külön kitért a WC-k akadálymentesítésének hiányára, a víznyomás rendkívül alacsony voltára, a meleg víz esetlegességére, valamint kifogásolta, hogy az ágyakon nincs rendes betét, a lakók a lemezeken alszanak. A bejelentő beszámolója szerint a gondozottak fürdetése során 10-12 főt – nőt és férfit együtt – meztelenre vetkőztetve először egy söprűvel lesöpörnek, majd egyetlen szivaccsal mossák át őket, míg a többiek meztelenül a folyosón várakoznak. A beadványozó állítása szerint továbbá az intézetben alig van néhány fogkefe, amelyeket egy lyukas zacskóba rakva dobnak be a mosógépbe tisztítás céljából. Az otthonban nincs elég kézfertőtlenítő, sem szappan, közel 60 férfi ellátottra két darab borotva jut, hasonlóan csekély számban áll rendelkezésre fésű, olló és csipesz is, amely körülmények miatt gyakoriak a fertőzések, betegségek.

A beadványban megfogalmazottak alapján az étel szegényes, minősége rendkívül alacsony. Rendszeresen idéz elő fulladásos rohamokat a félrenyelés a személyi feltételek nem kielégítő volta miatt, az étkezésnél egy-két gondozó tud csak jelen lenni, emiatt az elmúlt években több fulladásos haláleset is előfordult. A bejelentő a gyógyszerelés szabálytalanságát is kifogásolta, a gyógyszeres nővér már több napra előre kiporciózza a 133 ellátott részére a gyógyszereket, ennek következtében az aznapi ápoló nem tudja, hogy mit ad az egyes gondozottaknak, a gyógyszerek elcserélése miatt több esetben fordult elő akut életveszélyes állapot.

Ilyen feltételek és viszonyok között – a beadvány szerint – nincsenek biztosítva a gondozottak megfelelő ellátásának feltételei, a lakók életkörülményei sivarak, gondozásuk embertelen.

A jelzéssel élő civil szervezet több filmanyagot is csatolt beadványához, ahol a bentlakók fizikai és verbális bántalmazása látható, illetve hallható. A mellékelt filmanyagok egyikén egy, az ágyában fekvő, védekezésre képtelen, mentális fogyatékossgal élő ember ütlegetése látható. Egy másik felvételen párbeszéd hallható arról, hogy korábban, hogyan ütlegettek egy bentlakót, miközben ütések és kiáltások is hallhatóak (a kép le van takarva). Egy további, fürdetés közben készült felvételen, egy gondozó (fehér köpenyben) fürdet egy férfit, akit többször megüt, míg ugyanabban a helyiségben egy női ellátott várakozik a sorára ruha nélkül.

A bejelentőben felmerült továbbá a törvénytelen gazdálkodás gyanúja a hiányos eszközök miatt, valamint a bérezésben történt szabálytalanságokról számolt be. Állítása szerint két külön jelenléti ívet vezetnek az intézetben a dolgozók számára; van egy valós, valamint egy hamisított

¹ A 2018. évi fenntartói ellenőrzésről szóló jegyzőkönyv szerint a pályázat még benyújtás előtt volt. Részletesen lásd a Jelentés 9-13. oldalain.

jelenléti ív, amelyre a munkával töltött hétvégi- és ünnepnapok nem kerülnek felvezetésre, így a bérlapra már kevesebb munkaóra kerül.

A panaszbeadvány továbbá arról tájékoztatott, hogy a súlyos jogsértések miatt panaszt tevő, eljárást kezdeményező, az intézményben dolgozó szakembereket az intézmény vezetése a panasztétel következtében megfenyegette, állásából elbocsátotta és a beadvány szerint ellehetetleníti azt, hogy bármely más, a megyei szociális szférába tartozó munkahelyen állást kapjanak.

Tekintettel arra, hogy a biztos számára lehetőséget biztosít az Ajbt. előre be nem jelentett helyszíni vizsgálat folytatására, a panaszbeadványban rögzített körülmények miatt szükségessé vált azok megtekintése és rögzítése.

4.3 A helyszíni vizsgálat tapasztalatai

2018. augusztus 15-én munkatársaim bejelentés mellőzésével helyszíni vizsgálatot folytattak az intézményben.

Munkatársaimat az intézmény egészségügyi vezetője, illetve az intézmény telephelyvezetője kísérte végig az épületben, ahol három gondozási részlegen látják el a fogyatékossgal élő lakókat. A férfiakat és nőket is fogadó otthonban a 18-79 év közötti ellátottakat a gondozási szükségleteik szerint elkülönített részlegeken helyezik el.

A tetőtéri lakóegységben azok a lakók élnek (12 fő; 6 nő és 6 férfi) 2-3 ágyas, otthonosan berendezett szobákban, akik a legkönnyebben mobilizálhatóak és napközben általában fejlesztő foglalkozáson, vagy fejlesztő jellegű munkavégzésen vesznek részt. Az itt élők állapotuktól függő mértékben vesznek részt a közös helyiségek és a lakószobák takarításában, rendben tartásában. A mindennapi tevékenységeik elvégzésében gondozó nem, csak mentálhigiénés munkatárs segíti őket. Az épület felső szintjén található lakószobák otthonosak, rendezettek és tiszták, több ellátott ágya mellett személyes tárgyak gondosan elhelyezett, csoportosított gyűjteménye található, a lakók láthatóan törekednek a személyes terek kialakítására. A lakószobák kialakításakor figyelembe veszik a gondozottak között kialakuló baráti- vagy párkapcsolatok dinamikáját, támogatják és figyelemmel kísérik ezeket.

Az otthon középső szintjén élőket a mentálhigiénés munkatársak mellett gondozók is segítik, de itt is törekednek a barátságos, tiszta és lehetőségekhez mérten otthonos környezet kialakítására. A szinten található a közösségi helyiségként is használt étkező, valamint néhány nagyobb alapterületű lakószoba is helyet ad a csoportos és szabadidős foglalkozásoknak. A középső szinten található az egészségügyi ellátást szolgáló helyiség, valamint a gyógyszerelő szoba is.

Az intézmény legalsó szintjén a leginkább gondozói segítséget igénylő, súlyos fogyatékossgal élő lakókat helyezik el. Ezen a részlegen vannak fekvőbeteg ellátottak is, az intézmény munkatársának tájékoztatása alapján jó idő esetén az ő szabad levegőn történő tartózkodásukra, pihenésükre is törekednek a gondozók, az udvaron lévő nyári fekvőágy segítségével.

Az otthon központi épületétől távolabb elhelyezkedő, önálló konyhával és fürdőszobával felszerelt lakrészben azokat a lakókat helyezik el, akik a legkevesebb gondozói segítséget igénylik. Ezen a részlegen a gondozói felügyelet nem folyamatos, azonban éjszakánként rendszeresen ellenőrzik az épületben elhelyezett biztonságát, valamint telefonkapcsolatban állnak a főépülettel.

A vizsgálat idejében a lakók éppen közös programon (filmnézés) vettek részt az étkezőben, de általában – a nyári időszak kivételével – minden nap pontos napirend szerinti csoportos vagy egyéni foglalkozáson vesznek részt. A nyárra való tekintettel a foglalkozások ritkábbak.

Életkörülmények, tárgyi feltételek

Munkatársaim a látogatás során rendezett körülményeket találtak az Intézményben, a folyósokon és a lakószobákban tisztaság uralkodott. A szobák többnyire 2-3-4 ágyasak, de 5 ágyas szoba is

található, amely azonban mérete alapján megfelelt a négyzetméter követelményeknek. A lakószobák többnyire otthonosak, falaik színesek, bútorzatuk a lakók életkori sajátosságainak megfelelnek. A nyílászárók több helyen cserére szorulnak, a fal néhol vizesedik. A vizesblokkok változó állapotúak, van közöttük jó állapotú és elhanyagoltabb is. A fürdőhelyiségek, mosdók nem akadálymentesek, előfordul, hogy lépcsőn kell megközelíteni őket, a folyosók, ajtónyílások helyenként szűkek. Több vizesblokkban nem volt WC papír, a szappanadagolóban nem volt szappan. A kinti, a főépülettől különálló lakóegységben a négy fürdőhelyiség közül csak egyben folyik meleg víz, a többi fürdőszoba emiatt nem használható.

A gondozottak saját, tiszta, nemüknek és életkoruknak megfelelő ruházatot viseltek, ápoltak, érdeklődők, nyitottak voltak. Az intézet saját mosodával rendelkezik, minden nap más részleg mosatja a ruháit. A ruhákat belső, névvel ellátott címkével jelölik meg, így azok megkülönböztethetőek, és a tulajdonosuk könnyen megtalálható. A csoportvezető elmondta, hogy törekednek arra, hogy rendszeresen megfelelő ruhaneműket vásároljanak valamennyi ellátott számára, kétszer egy évben tartanak nagy bevásárlást, amely után az elszámolás érdekében felveszik a gondnokokkal a kapcsolatot. A faluban működő fodrász is igény szerint, előjegyzéssel fogadja az otthonban élőket.

Az egészségügyi csoportvezető hangsúlyozta, hogy a lakók gondnokaival nagyon jó az intézmény kapcsolata. A lakóik nagy része gondokolt, hangsúlyt fektetnek arra, hogy legalább havonta találkozzanak gondnokaikkal. A Központi Statisztikai Hivatal adatai alapján 2018. február 2-án az intézmény lakói közül 62 fő állt cselekvőképességet teljesen korlátozó gondnokság, 44 fő cselekvőképességet részlegesen korlátozó gondnokság alatt, míg 27 fő volt cselekvőképes (Ebben az időpontban az ellátottak száma 133 fő volt). Kérdésre elmondták, hogy a rokon kapcsolattartás gyakorisága egyénenként eltér, azonban kevés ellátottat látogatnak rendszeresen, és elenyésző számú bentlakót visznek haza ünnepek alkalmával.

A lakók szabadon elhagyhatják az intézményt, azonban szólni kell a távozásról. A telephelyvezető elmondása szerint ebből nem szokott probléma lenni, két elkóborlási esetet idézett fel, amely különleges eseménynek számított az otthonban.

Személyi feltételek

Az otthonban dolgozó szociális szakemberek megfelelő végzettséggel rendelkeznek, a 12 órás műszakok beosztását igyekeznek megoldani a jelenlegi dolgozói létszámmal, túlóra az egészségügyi csoportvezető felvilágosítása alapján nem igen fordul elő. Az egészségügyi vezető elmondása szerint nappal hét, éjjel három ápoló dolgozik az otthonban. Szakápolási engedéllyel a intézmény nem rendelkezik, szükség esetén kórházi háttérrel vesznek igénybe. A dolgozók fluktuációja magas, jellemzően a fiatal munkavállalók mennek el az intézményből, de a mozgói telephely a legstabilabb, a többi telephelyről a dolgozókat az egészségügy szívja fel.

Fejlesztő foglalkozások, programok, foglalkoztatás

A lakók minden hétköznap 9 órától – a nyári szünet kivételével – többnyire csoportos (18-20 fős), kézműves, mozgás koordinációs fejlesztő foglalkozásokon vesznek részt, de előfordul az egyéni fejlesztés is. Azok, akiknek állapota ezt lehetővé teszi, foglalkoztatáson is részt vehetnek, ami egyszerűbb, a finommotorikus képességeket fejlesztő manuális tevékenységet jelent, mint pl. szőnyegkészítés, anyagfeldolgozás, de olyan lakó is van, aki szívesen barkácsol. Jelenleg 43 akkreditált munkahely van az intézményben.

A telephelyvezető azonban elmondta, hogy él egy autizmus spektrum zavarral élő gondozott az intézményben, aki semmilyen fejlesztést nem kap, zárkózott, nem kommunikatív, egyedül étkezik.

A sérült emberek társadalmi befogadásának elősegítése érdekében az Intézmény támogat egyéb programokat is. A lakók sport versenyeken indulnak, évente több alkalommal mennek kirándulni, nyaralni a gondozók és a mentálhigiénés munkatársak segítségével. A sport különösen hangsúlyos az otthonban, speciális olimpikek is élnek az intézményben, van 3 boccspálya,

társastánc kör is működik az intézményben. Biblia-kör is van az intézményben, valamint a plébános minden hónapban egyszer külön misét tart a lakóknak a templomban, amit sokan látogatnak. Az otthonnak jó kapcsolata van Mozsgó községgel: a lakók részt vehetnek a község fesztiváljain, kulturális és sportrendezvényeken. Az általános iskola tanulói is meglátogatják az otthont, és a kötelező középiskolai közösségi szolgálat elvégzésére is fogadnak jelentkezőket. Az Értelmi Fogyatékosokkal Élők és Segítők Országos Érdekvédelmi Szövetségének (ÉFOÉSZ) Baranya Megyei Szervezetével jó az együttműködés, több közös programot is szerveznek.

Egészségügy, magánélet

Az otthon rendelkezik elkülönítést lehetővé tevő – a látogatáskor nem használt – egy ágyas szobával, amely a középső szinten található egészségügyi szobához közel található annak érdekében, hogy a folyamatos megfigyelést igénylő ellátottakat biztonságosan el tudják helyezni. Általában azokat a lakókat helyezik el itt időszakosan, akik esetében valamely betegség miatt erre éjszaka is szükség van. Kérdésre elmondták, hogy korlátozó intézkedés alkalmazása nagyon ritkán fordul elő, erre a célra nem is használják a szobát.

Párok közös szobákban történő elhelyezésére is van lehetőség, valamint intimszoba is rendelkezésre áll. Munkatársaim látogatásakor azonban itt két olyan lakót helyeztek el ideiglenesen, akiknek a lakószobájában beázás miatt felújítási munkát végeznek. Az intim szoba használatán túl arra is figyelmet fordítanak az otthonban, hogy a kialakuló párkapcsolatok esetén megfelelő felvilágosítást nyújtsanak az érintetteknek, és szükség esetén a nők nőgyógyászati vizsgálatáról, valamint a megfelelő fogamzásgátlási mód – gondnokkal egyeztetett – megszervezéséről is gondoskodnak. A fogamzásgátlót nőgyógyászati vizsgálat, citológia kenetvétele után írja fel a nőgyógyász, van olyan lakó, aki tablettát, mások injekció formájában kapják.

A gondozottak fogorvosi ellátását egy szigetvári fogorvos vállalja, amennyiben a gondozott olyan mértékben nem együttműködő, hogy nem lehet rajta a beavatkozást elvégezni, szájszűrésre utalják be a páciens, ahol altatásban végzik el rajta a szükséges műveletet.

A lakók háziorvosi ellátását a mozsgói háziorvos végzi heti három alkalommal, aki szükség esetén soron kívül is felkeresi az intézményt, továbbá neurológus-pszichiátert is alkalmaznak részmunkaidőben. Szoros az együttműködés a szigetvári kórház pszichiátriai osztályával, ott fogadják a szenvedély- és pszichiátriai beteget is a többi telephelyről. Az ellátottak számára rendelt valamennyi gyógyszer, gyógyászati segédeszköz beszerzését támogatja az intézmény, szükség esetén jótékonyági jellegű források bevonásával biztosítják valamennyi lakó számára a jó egészségi állapotuk megőrzéséhez szükséges segédeszközöket (pl. moped, kötszer). A testtávoli segédeszközöket az intézmény biztosítja, a testközeleli segédeszközökhöz való hozzájutásban pedig segítséget nyújtanak az ellátottaknak.

Az intézménynek jó a kapcsolata a pécsi, a kaposvári és a szigetvári kórházzal, valamint a szakrendelőkkel. Szűrővizsgálatokra és egyéb egészségügyi vizsgálatra az intézmény által biztosított szállítójárművel, kísérővel járnak a lakók, a településen található gyógyszertár pedig lehetővé teszi az intézményben szükséges gyógyszerellátás zavartalan biztosítását.

Az egészségügyi csoportvezető beszámolója alapján a gondozottak gyógyszerelése naponta történik, két gyógyszerelő nővér végzi. Gyógyszerosztás az étkezések alkalmával történik, gondozói felügyelettel, aki addig nem távozik, amíg az ellátott be nem vette a gyógyszerét.

Fürdetés, testhigiéné

A munkatársaimat körbevezető egészségügyi csoportvezető tájékoztatása alapján minden nap van fürdetés, míg az intézményvezető heti 3-4 fürdésről számolt be, nemek szerinti elkülönítés szerint. Szombaton minden ellátott fürdik, ilyenkor több idő jut erre. A fürdetésre köntösben várakoznak egymás után a lakók, amit csak a fürdőben vesznek le. Mivel csak három férfi ápoló van, a férfi lakókat is gyakran – beosztásuktól függően – a női ápolók fürdetik. A fürdésben

segítséget nyújtanak azoknak, akik állapota ezt szükségessé teszi, de például az inkontinens ellátottak esetében soron kívül is gondoskodnak a tisztálkodásról, ruha- és ágynemű cseréről. Esetükben figyelemmel kísérik az ágybetétek, matracok elhasználódását és lehetőség szerint cserélik azokat. A 12 fős tetőtéri lakóegységben külön fürdő van, az itt élő hat férfi és hat nő, külön, mindennap fürdenek. Munkatársaim a panaszbeadványban megfogalmazott sérelmet - miszerint az ágyakon nincs betét - nem tapasztalták, minden ágyon volt betét.

Az egyik fürdőhelyiségben két szivacsot láttak munkatársaim, kérdésre elmondták, hogy ezeket használják a fürdetésnél, azonban fertőtlenítik őket, és van olyan lakó is, aki rendelkezik sajátjal.

Étkezés

Az intézményben nincs főzőkonyha, csak tálalókonyha, azonban dietetikus dolgozik az intézményben. Az ebédet a közös ebédlőben, illetve a segítséget igénylők esetében a lakószobákban tálalják. Az étkezések alatt a gondozók egyénileg is segítenek azoknak az ellátottaknak, akik egészségügyi problémáik miatt pépesítve fogyasztják a feltálat ételeket, vagy más ok miatt nem tudnak egyedül táplálkozni. A gyógyszerosztás is egyénekenként, az étkezésekhez kötött időben történik, ugyanis valamennyi gondozottnál ellenőrizni szükséges, hogy az előírt gyógyszert lenyelik-e. Öngyógyszerelő lakó nincs az intézményben.

Korlátozó intézkedés

Az intézményvezető beszámolója alapján az agresszió nem jellemző az intézményben sem a lakók egymás közötti viszonyában, sem az ápolók részéről. Korlátozó intézkedés alkalmazása sem jellemző, egyszer volt szemtanúja az intézményvezető egy kikötözésnek. Ugyanakkor kérdésre az intézményvezető elmondta, hogy nem zárható ki a bántalmazás léte, nincs bent egész nap az intézményben, így nem kontrollálhatja szüntelenül az intézményben történeteket. A kellő távolság tartására tréningezik a dolgozókat.

Ellátottjogi képviselő elérhetősége az intézményben hozzáférhető módon ki van függesztve, személyében a közelmúltban változás volt. Az ellátottak tájékoztató fóruma a lakógyűlés, illetve az intézményben működik érdekképviseleti fórum.

Személyes beszámolókon alapuló tapasztalatok

A látogatása során az otthonban lakók közül többen is barátságosan megszólították a munkatársaimat, illetve az őket az intézményben körbe kísérő csoportvezetőt. Kérdésre többen is elmondták, hogy jól érzik magukat az intézményben, kommunikációjuk természetes, agresszivitástól mentes volt.

Az ebédre várakozók csoportjából egy középkorú nő elmondta, hogy azért is szeret az intézményben élni, mert sokat imádkozhat (hozott néhány hitéleti irodalmat és büszkén mutatta azokat), egy lakó örömmel mutatta be az éppen őt felkereső – szintén az otthonban élő – párját, míg többen az asznapi menüvel kapcsolatban fejezték ki a véleményüket (hagymaleves és csirkecomb).

4.4 A Baranya Megyei Kormányhivatal 2016. évi ellenőrzése

A tárgyi feltételekkel kapcsolatban az ellenőrzés megállapította, hogy az intézmény megfelel az SzCSM r. által előírt követelményeknek. A 2012-ben történt székhely áthelyezéssel (7900 Szigetvár, Turbékpuszta 1. szám alatti székhelyintézménybe helyezték át az irodahelyiségeket) új épületrészt vontak be az ellátásba és ezzel enyhítették az intézményben a túlszűfoaltságot. Az intézmény emeleti szintjének irodarészén 4 új szobát alakítottak ki, mely 12 fő ellátott elhelyezését biztosítja 3 fős szobákban; továbbá nemenkénti illemhellyel vizesblokk is a rendelkezésre áll. A bővítésnek köszönhetően az 5 ágyas szobák megszűntek, a 4 ágyas szobák száma is csökkent. Ezzel kapcsolatban azonban a jegyzőkönyv rögzíti, hogy az emeleti szinten egy 35,3 m²

alapterületű szobában 5 ellátottat helyeztek el. A Kormányhivatal a SZCSM r. 42. § (1) bekezdése alapján az ellátotti létszámra, az intézmény adottságaira és szűk átalakítási lehetőségeire, és az egy főre eső m² követelmény biztosítására tekintettel az egy darab 5 fős szoba megtartását elfogadta. A többi szinten minden lakószobákban szintén biztosított az egy főre jutó 6 m² jogszabályi követelmény.

Kormányhivatal megállapította továbbá, hogy a *személyi feltételek* biztosítottak, az intézményben a szakképzettségi arány meghaladja a 80%-ot.

Az ellenőrzés részét képezte továbbá az SzCsM r. által előírt *dokumentáció*, az ellátotti dokumentáció, az egyéni fejlesztési tervek és a térítési díjak vizsgálata. Az ellenőrzés megállapította, hogy a dokumentációt naprakészen, pontosan, a jogszabályoknak megfelelően vezetik.

A Baranya megyei Kormányhivatal éves vizsgálata az ombudsmani vizsgálat szempontjából további releváns megállapítást nem tett.

4.5 Az SZGYF Baranya Megyei Kirendeltség 2017. évi fenntartói ellenőrzése

A fenntartói ellenőrzésre meghatározott szempontrendszer alapján, az intézmény megtekintésével, releváns dokumentumok áttekintésével, az intézmény munkatársainak és az ellátottak meghallgatásával történt. A fenntartói vizsgálat során készült jegyzőkönyv rögzítette, hogy a település centrumában lévő telephely – habár kastélyépületben működik – belső kialakítását és tágas, gondozott udvarát tekintve, kulturált környezetet biztosít az ellátottaknak. A megfelelő személyi és tárgyi feltételek okán határozatlan idejű szolgáltatói nyilvántartási bejegyzéssel rendelkezik. Azonban a jó körülmények ellenére a telephelynek is van beruházási igénye. Problémát jelent az intézményben a szennyvíz kezelése, az éves szippantási költség 9-10 millió Ft. A vezetékes szennyvízkezelés a településen nem elérhető.

A vizsgálati jegyzőkönyv jelezte, hogy az intézmény szakmai munkájára a jövőben jelentős hatással lesz a fenntartónak az EFOP-2.2.5-17 konstrukcióra – benyújtás előtt álló – pályázata, melynek keretében a telephely 60 fogyatékossgal élő ellátottja számára a támogatott lakhatásra épülő szolgáltatási struktúra kerül kialakításra. A 133 fős telephely további ellátottja számára a pályázat megvalósulását követően, az állapotukhoz és életkorukhoz igazodó idősotthoni ellátást biztosít az intézmény.

A fenntartói ellenőrzésre az alábbi szempontok szerint került sor:

1. *Az intézmény alapidokumentumainak (SZMSZ, Házirend, Szakmai Program, belső szabályzatok) tartalmi megfelelése, aktualizálása.*

Az intézmény alapidokumentumainak felülvizsgálata a 2016. november 1-el történt intézményi integrációhoz kötődően elkészült. A létrejövő új intézmény a Baranya Megyei Dél-Zselic Egyesített Szociális Intézmény, amelynek a turbékpusztai székhelyintézmény mellett 3 telephelye van: a Mozsgói Otthon, a helesfai Boróka Otthon, valamint a Rigópusztai Otthon. Elkészült, és a fenntartó részéről elfogadásra került az új intézmény SZMSZ-e, Szakmai programja, valamint a telephelyenkénti Házirendek.

Az alapidokumentumok újabb felülvizsgálata a korábbi szociális foglalkoztatási rendszer fejlesztő foglalkoztatássá történő átalakításához kötődően 2017.04.01-el valósult meg. Ekkor fogadták el az intézmény új foglalkoztatási szakmai programját is.

2017.10.20-tól további változásokat fogadtak el a Dél-Zselic ESZI valamennyi telephelyi házirendjében (pontosították a szabadidős programok költségviselését, a panaszláda kihelyezését és funkcióját, az intézmény által megőrzött készpénz maximális összegét, a hobbiállatok tartásának kérdését).

Frissítették a függelékben szereplő Korlátozó intézkedések alkalmazásának szabályzatát is (követve a módosult jogszabályi terminológiát, pl: farmakoterápia helyett kémiai korlátozás, konkrétan szerepel a rácsos ágy tilalma, továbbá rögzítették a törvényes képviselő és ellátottjogi képviselő azonnali értesítésének kötelezettségét). A változásokra a

hatályos jogszabályok és az Alapvető Jogok Biztosának Hivatala bólyi² intézményben tett látogatását követő észrevételei szerint, azokkal összhangban került sor.

2. *Az intézmény humán erőforrás gazdálkodása, különös figyelemmel a betöltetlen álláshelyek alakulására és a fluktuációra.*

A Mozsgói Otthon engedélyezett álláshelyeinek száma 57, ami a szakdolgozói létszám tekintetében megfelel az 1/2000. (1.7.) SZCSM rendelet 2. számú mellékletében előírt szakmai létszámnormának. A dolgozói kör továbbra is stabilnak mondható, érdemleges fluktuáció nem volt. 2017 februárjától 1, majd júniustól 2 üres szakmai álláshellyel rendelkeztek, amiket októbertől feltöltöttek. Az intézményvezető ápoló munkaköre novemberben rövid időre szintén megüresedett, de már a tárgyhoz végén sikerült betölteni.

3. *Az intézmény gyógyszerellátási gyakorlata (alapgyógyszer-lista megléte, aktualizálásának gyakorisága; gyógyszerbeszerzés gyakorlata; egyéni gyógyszer-felhasználási lapok megléte, vezetése, 5 % szűrőpróba szerű ellenőrzése; a lakók napi gyógyszerelésének gyakorlata, - ki végzi, napi/heti, van-e gyógyszerelési protokoll).*

Az intézmény rendelkezik a jogszabály szerinti alapgyógyszer-listával, melynek összeállításáért és aktualizálásáért az intézmény orvosa a felelős, akit heti 6 órában, megbízási szerződéssel alkalmaznak. Mellette további havi 4 órában pszichiáter szakorvost is alkalmaznak, szintén szerződéses jogviszonyban.

A gyógyszerfelírás havonta történik mindkét orvos részéről. A gyógyszerelésre vonatkozó orvosi utasítások külön füzetben, orvosi pecséttel és aláírással dokumentáltak. A vények nyomtatása az intézményben történik.

Az orvosi rendelések szerint az ellátottak számára egyéni gyógyszernyilvántartó lapot vezetnek, amely az ügyeleti helyiségben lévő dossziéba, illetve az ellátott egészségügyi dossziéjába kerül. Ezzel dolgoznak a gyógyszeradagolás és a gyógyszerosztás során is.

A gyógyszereléshez kapcsolódó szervezési feladatokat az intézményvezető ápoló látja el, amit annak munkaköri leírása is tartalmaz. A gyógyszerek beszerzése a települési patikából történik, amely a megrendelt gyógyszereket az otthonba kiszállítja. Az intézményben 1 havi gyógyszerkészlettel rendelkeznek, havonta 1-szer leltároznak, és ekkor szükség szerint, jegyzőkönyvvel selejteznek. A gyógyszerek lejáratú ideje minden esetben azonosítható, a magisztrális készítmények felbontását (ahogyan a fertőtlenítő szerek esetében is) a dobozon feltüntetik. A gyógyszerek tárolása és adagolása külön, erre a célra szolgáló helyiségben történik. A tárolás ABC rendben, állványos polcon, a hűtést igénylő szerek tárolása az itt elhelyezett hűtőben történik. A hűtő hőmérsékletét külön hőmérővel ellenőrzik, amiről napi nyilvántartást vezetnek.

A gyógyszerek kiadagolását és a kapcsolódó adminisztrációt 2 fő végzi, mely munkaköri leírásukban szereplő feladat. A gyógyszerelő személye mindig rögzítve van a napi munkabeosztásban, hogy nyomon követhető legyen a gyógyszeradagolás.

A gyógyszerosztó ápoló személye rögzítve van a napi munkabeosztást tartalmazó füzetben. A gyógyszerelés étkezésnél történik, az alábbiak szerint: a gyógyszert osztó ápoló minden ellátotthoz odamegy, a gyógyszerosztó füzetből megnézi a kiosztandó gyógyszert, előveszi a műanyag gyógyszeradagoló dobozt a kosárból és a megfelelő (reggeli, déli, esti) adagot kiveszi a dobozból. Ezt követően fajtánként ellenőrzi, hogy valóban az ellátottnak előírt gyógyszert tartja-e a kezében, majd az ellátottnak adja.

Addig áll az ellátott mellett, amíg az a gyógyszert lenyeli, és folyadékot iszik rá. Öngyógyszerelő ellátottjuk nincs.

A Mozsgói Otthon az említett 2016-os intézményi integrációt megelőző, 2013-as keltezésű „A gyógyszerek nyilvántartásának, kezelésének eljárásrendje” című protokollal rendelkezik, amely a gyógyszerrendelés; a gyógyszerek intézménybe érkezése; a

² AJB-5256/2014. számú jelentés

gyógyszerszámla kiegyenlítésének dokumentációja; továbbá a gyógyszerellátás, gyógyszerelés dokumentáció fejezeteket tartalmazza. Ehhez kapcsolódik több anonim (cím, dátum és aláírás nélküli) dokumentum (munkautasítás), amelyek a betegkísérés; gyógyszerrendelés; szűrővizsgálatok megszervezése; gyógyászati segédeszközök; számlaadminisztráció stb. témakörökkel foglalkoznak. Az intézményvezetővel egyeztetve indokolt, és tervezett az eljárásrend szabályozásának felülvizsgálata, az intézményi telephelyek protokolljainak összehangolása. E tekintetben a helesfai és a rigópusztai telephelyek gyógyszerelési protokolljai kidolgozottabbak.

4. *Az ellátotti dokumentáció 5 %-ának szűrőpróba szerű, teljes ellenőrzése (formai, tartalmi; - kérelem benyújtása, előgondozás, megállapodás, térítési díj megállapítása és felülvizsgálata, gondozási terv, foglalkozások stb.)*

Az ellátotti dokumentáció személyenként kialakított dossziékban került lefűzésre. Az elhelyezés iránti kérelemhez a jogszabályban meghatározott házi orvosi igazolást, a szakorvosi véleményt, valamint a jövedelem- és a vagyony nyilatkozatot is csatolják. A jövedelmet igazoló dokumentumok minden esetben rendelkezésre állnak.

A kérelem benyújtásakor az ellátás feltételeiről a kérelmezőt írásban tájékoztatják. Az intézmény vezetője írásban értesíti a kérelmezőt a kérelem nyilvántartásba vételéről és az előgondozás időpontjáról.

Az intézmény minden esetben eleget tesz az előgondozási kötelezettségének, melyhez a 9/1999. (XI. 24.) SZCSM rendelet 2. számú melléklete szerinti adatlapot használják. Az ellátottaknál szükség szerint kezdeményezik az Szt. 70. § (5) bekezdése szerint az alapvizsgálat elvégzését.

Az intézményi férőhely elfogadását követően az ellátást igénybe vevővel (illetve törvényes képviselőjével) megállapodási kötetnek. A megállapodás formanyomtatványa a fenntartó által jóváhagyott szakmai program melléklete.

Az ellátottak személyi térítési díjának megállapítása a jogszabályoknak megfelel, a személyi térítési díjakkal kapcsolatos kimutatások naprakészek.

5. *Az egyéni gondozási tervek hatékonysága, eredményessége, - összhangban az intézményben folyó ápolási-gondozási munkával.*

Az intézményben az ellátottak számára, velük szorosan együttműködve egyéni fejlesztési tervet, az ápolásra szorulóknak esetében ápolási tervet is készítenek. A dokumentumok a kötelezően előírtakat tartalmazzák, kellően megalapozottak, jó színvonalúak, a szükséges módon felülvizsgáltak.

Tematikus foglalkozások keretében szocioterápiás eljárásokat, szocializációs programokat is szerveznek, amelyet szabadidős, kulturális és közösségi programokkal egészítenek ki, ahol fontos szerepet kap a sport. A foglalkozások órarend szerint szervezettek, és nagy hangsúllyal szerepel az ellátottak idejének hasznos kitöltése, gyakorlati készségeik fejlesztése. Kiemelten kezelik az ellátottak önálló életre történő felkészítését, az ehhez szükséges ismeretek és készségek elsajátítását.

Az intézmény a párkapcsolatokat támogatja, a fenntartásukat segíti. Szexuális tanácsadással egyéni és csoportos szinten egyaránt foglalkoznak, ami az ellátottak egyéni fejlesztési terveiben is megjelenik.

A helyszíni tapasztalatok alapján továbbra is érvényesek 2016-os szakmai ellenőrzés során megállapítottak, miszerint az ellátottak nyitottak, kérdéseikkel bátran fordulnak az intézmény dolgozóihoz, vagy akár az érkező látogatóhoz. Az otthon településközponti elhelyezkedése okán módjuk van az intézményből kimenni, így elszigeteltségről nem beszélhetünk. Összességében az ellátottak - állapotukhoz képest - kiegyensúlyozottak, nyugodtak. A telephely egészére a nyugodt légkör jellemző, ami mögött tudatos szakmai munka áll.

6. *A munkaterápiás jutalom dokumentációjának teljes körű vizsgálata.*

A telephelyen munkaterápiás jutalmat nem fizetnek. Az ellátottak foglalkoztatása a KÉZMŰ Nonprofit Kft által szervezett rehabilitációs foglalkozás keretében biztosított.

7. *Az alapvető jogok biztosa, illetve az ellátottjogi képviselő tett-e az intézmény működésével kapcsolatban ajánlást, ha igen, milyen intézkedések történtek.*

Az intézmény működését az alapvető jogok biztosa nem vizsgálta. Az ellátottjogi képviselő havonta keresi fel az intézményt, - javaslatot, észrevételt nem tett.

8. *Panasz eset, közérdekű bejelentés előfordulása, vizsgálatának eredménye.*

Panasz eset, közérdekű bejelentés nem volt. Az anonim panasztétel lehetősége érdekében kihelyezésre került a Panaszláda, melyet a Dél-Zselic ESZI vezetője a telephelyvezetővel együtt heti rendszerességgel ürít.

9. **Rendkívüli események előfordulása:** - *az egyes események minősítésének és jelentésének gyakorlata, szabályszerűsége; a megtett intézkedések értékelése, a tapasztalatok beépítése a gyakorlatba megtörtént-e.*

Az 5. pontban bemutatott mentálhigiénés gyakorlat mérhető eredménye, hogy a Mozsgói Otthonban évek óta elenyésző a szakmai jellegű rendkívüli események előfordulása.

2017 során mindössze 1 esemény történt: 2017.03.05-én O.J. ellátott bejelentés nélkül távozott az intézményből. Keresését követően a rendőrség egy komlói hajléktalanszállón találta meg, majd 03.21-én visszaszállította az intézménybe.

10. *Az intézmény higiénés rendjének vizsgálata (általános tisztaság, rendezettség, kéz higiéné, takarítási-, fertőtlenítési protokoll megléte, alkalmazása, felülvizsgálata).*

Az épületek akadálymentesek, az intézmény berendezési, felszerelési tárgyai megfelelnek a szolgáltatást igénybe vevő személyek igényeinek, szükségleteinek. Az intézmény bejárása alapján jelentős színvonalbeli különbségek nem mutatkoztak, a karbantartás folyamatos.

A higiénés színvonal az ellátottak és az intézmény egésze tekintetében is jó, megtartására nagy hangsúlyt helyeznek. A tapasztaltak alapján a mellékhelyiségek tiszták, felszereltek. Kellemetlen szagok, zavaró körülmények nem tapasztalhatóak. A kulturált környezet biztosítása hagyományosan prioritást élvez.

A telephelyen 3 takarítónőt (szintenként 1 főt) alkalmaznak, akik napi eligazítás alapján végzik a feladatukat. A feladatokat és azok elvégzését füzetben dokumentálják. A nem rendszeres, kampányjellegű takarításba az ápoló személyzetet is bevonják, illetve egyéni szándék és képesség esetén - az ellátottak is bekapcsolódhatnak.

Takarítási protokollal nem rendelkeznek, ezért ezt pótolni szükséges. Az intézményi protokollokkal kapcsolatban továbbá általános megállapítás, hogy a protokoll kiadásának (felülvizsgálatának) éve, illetve a kiadó személye nem mindig azonosítható. Vannak forgalomban dátum és név (aláírás) nélküli protokollként jegyzett dokumentumok is.

javaslat:

- Az intézmény vezetője vizsgálja felül a Mozsgói Otthonban kiadott szakmai protokollokat, kiemelten a gyógyszerelési protokollt. Minden dokumentumon szerepeljen az érvényesség dátuma és a készítő aláírása annak érdekében, hogy hatályosságuk egyértelműen megállapítható legyen.
- Készítsenek takarítási protokollt.
- Frissítsék a protokollok listáját.

11. *Az intézményben elhunytakkal kapcsolatos eljárásrend (elkülönítés, fűrdetés, öltöztetés stb.)*

Az intézményben elhunytak eltemetésének rendjéről külön intézményvezetői protokoll készült, amelyben rögzítésre került, hogy haláleset előfordulásakor kinek milyen feladatai vannak. A haldoklókat külön szobában elkülönítik, mellette maradnak. A halál bekövetkezése után az ügyeletes orvos kiállítja a halotti bizonyítványt, majd a temetkezési

vállalat 2 óra elteltével elszállítja a holttestet. Egyidejűleg a hozzátartozókat is értesítik. Az ellátottak körében elterjedt a kegyeleti biztosítás, ami fedezi a temetési költségeket.

Halálesetkor az ellátottakkal megbeszéljük a történeteket, segítenek a gyászban, az események lelki feldolgozásában.

4.6 Az SZGYF Baranya Megyei Kirendeltség 2018. évi fenntartói ellenőrzése

A 2017. évi fenntartói ellenőrzés óta változás következett be az Intézmény dokumentációiban. Az idősoththoni profilbővítés által 2018. április 20-án módosult az intézmény SZMSZ-e, a Szakmai program, illetve a Házirend. Habár az EFOP-2.2.5-17 pályázati konstrukciót felfüggesztették, a Szakmai program mellékleteként elkészült a telephely Intézmény Férőhely Kiváltási Terve (IFKT).

A részleges szakmai profilváltás (idősoththoni ellátás biztosítása 73 férőhelyen) lehetőséget ad idős ellátottak felvételére. Az idősoththoni ellátásban részesülő, de korábban fogyatékos ellátásban részesült személyek mellé, 2018-ban két új idős személy került felvételre, és egy új várakozó van. Az idősoththoni ellátás lehetőségét célzottan nem, lakossági körben nem propagálják, elegendő a más intézmények, szakmai szervezetek informálása, illetve a lehetőség honlapon történő megjelenítése.

Takarítási protokollal az intézmény 2017-ben nem rendelkezett, ezt a korábbi fenntartói ellenőrzés javaslataira tekintettel pótolták. Az intézményi protokollokkal kapcsolatban a fenntartói ellenőrzés során megtett javaslatokat követően az intézmény vezetője felülvizsgálta a Mozsgói Otthonban kiadott protokollokat, ezáltal a dokumentumokon már szerepel az érvényesség dátuma, a készítő aláírása, így a dokumentumok hatályossága már egyértelműen megállapítható.

A 2018. évi fenntartói ellenőrzés jegyzőkönyve a 2017. évi ellenőrzésben foglaltakon túl külön kiemelte a fertőző betegek ellátását, amelyet az „Infekciókontroll kézikönyv 2016” protokoll szerint végeznek. A fertőző személy elkülönítésére 1db 1 személyes szobájuk van, amihez szükséges esetben külön gondozót rendelnek, és kijelölik az a vizesblokkot, amit csak az elkülönített személy használhat.

A Mozsgói Otthonban évek óta elenyésző a szakmai jellegű **rendkívüli események előfordulása**. 2018-ban egy ilyen esemény történt; K.T. ellátott az illemhelyiségben ülő helyzetből felállva megszédült, elesett és eltört a lába.

Az ellenőrzés kiemelte még, hogy az ellátottak személyi térítési díjának megállapítása a jogszabályoknak megfelel, az erre vonatkozó kimutatások naprakészek.

A fenntartói ellenőrzés külön kitért a panaszesetek, közérdekű bejelentések előfordulásának vizsgálatára. Ezzel kapcsolatban a 2017. évi ellenőrzéshez képest kiemelte, hogy minden évben jellemzően 2 alkalommal tartanak lakógyűlést, amelyen az ellátottak szinte teljes számban vesznek részt. Részt vesz továbbá az intézményvezető, a telephelyvezető, a fenntartó képviselője, az ellátottjogi képviselő, a hivatásos gondnokok, továbbá az intézményi dolgozók is. A lakógyűlés az intézményvezető beszámolójával, értékelésével, a jelzett vendégek hozzászólásaival kezdődik, ezt követően az ellátotti észrevételekkel folytatódik. Utóbbiak jellemzően személyes ügyeket érintenek. A fenntartói ellenőrzésről készült jegyzőkönyv leszögezi, hogy ellátottjogi szempontból megállapítható, hogy az ellátottak észrevételeiket bátran elmondják, ügyeikben támogatást kapnak, kapcsolatuk a vezetéssel bizalom alapul.

5. A vizsgálat megállapításai

5.1. A hatáskör tekintetében

A feladat- és hatáskörömet, valamint ennek ellátásához szükséges vizsgálati jogosultságaimat az Ajbt. határozza meg. A törvény 18. § (1) bekezdése alapján az alapvető jogok biztosához bárki fordulhat, ha megítélése szerint közigazgatási szerv, hatóság tevékenysége vagy mulasztása a

beadványt tevő személy alapvető jogát sérti vagy annak közvetlen veszélyével jár (a továbbiakban együtt: visszásság), feltéve, hogy a rendelkezésre álló közigazgatási jogorvoslati lehetőségeket – ide nem értve a közigazgatási határozat bírósági felülvizsgálatát – már kimerítette, vagy jogorvoslati lehetőség nincs számára biztosítva.

A 18.§ (2) bekezdése a) pontja alapján a közszolgáltatást végző szerv – függetlenül attól, hogy milyen szervezeti formában működik – az állami vagy önkormányzati feladatot ellátó, illetve e feladat ellátásában közreműködő szerv.

Az ombudsmani gyakorlat a *közszolgáltatást végző szervek* fogalomkörébe tartozónak tekinti a szociális ellátást nyújtó, így a fogyatékossgal élő személyeket gondozó bentlakásos intézményeket, amelyekre az ombudsman vizsgálati jogosultsága – az Ajbt. hatásköri szabályai értelmében – egyértelműen kiterjed.

A bentlakásos szociális intézményekben élő fogyatékos személyek különösen sérülékeny társadalmi csoportot alkotnak, valamint a 2007. évi XCII. törvénnyel kihirdetett, a fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény és fakultatív jegyzőkönyv különös érzékenységgel rendezi az érintett emberek alapjogait és társadalmi szerepét. Az Ajbt. 1. § (3) bekezdése leszögezi, hogy a biztos tevékenysége során – különösen hivatalból indított eljárások lefolytatásával – megkülönböztetett figyelmet fordít az egyezmény végrehajtásának segítésére, védelmére és ellenőrzésére.

Az ombudsman a szociális intézmények esetében az alapvető jogok és a jogszabályokban foglalt ellátotti jogok érvényesülését vizsgálja. Eljárást indít abban az esetben, ha felmerül, hogy a kiszolgáltatott helyzetben lévő ellátottak alapvető jogai – többek között – az élethez és emberi méltósághoz, a testi és lelki egészséghez, szabadsághoz, személyi biztonsághoz, szociális biztonsághoz való joga sérül az intézményi ellátás során, illetve ha az otthon nem a jogszabályi előírásoknak megfelelően működik. Például hiányosak a tárgyi vagy személyi feltételek; az ápolási-gondozási munka a biztonságos ellátást veszélyezteti; a bánásmód sérti a lakók emberi méltóságát, vagy szélsőséges esetben embertelen bánásmódot valósít meg. Az Ajbt. 1. § (2) bekezdés d) pontja és az Ajbt. 18. § (4) bekezdése alapján a biztos *általános alapjogvédelmi hatáskörében* hivatalból (sajtóhír, panaszbeadvány vagy akár más jelzés nyomán) visszatérő jelleggel folytat vizsgálatokat fogyatékossgal élő személyeket ápoló és gondozó intézmények működése, az ellátás körülményei és az ellátottak jogainak védelme kapcsán. Az ilyen intézményi vizsgálatok esetében – a jelzésben, illetve a panaszbeadványban megfogalmazott egyes problémákon túl – a teljes alapjogi szempontrendszer mércét jelent, kiemelt figyelemmel az emberi méltóság jogára, az egyenlő bánásmód követelményére, illetve a fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló Egyezmény és az ahhoz kapcsolódó kiegészítő jegyzőkönyv vonatkozó rendelkezéseire.

Kiemelkedő jelentőséggel bír az ombudsman alapjogvédelmi tevékenységének szempontjából, hogy a biztos a 2011. évi CXLIII. törvénnyel kihirdetett, a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés elleni egyezmény fakultatív jegyzőkönyve (a továbbiakban: Jegyzőkönyv) szerinti *nemzeti megelőző mechanizmusként* jár el 2015. január 1-jétől. A jegyzőkönyv 4. cikke értelmében az államnak a nemzeti megelőző mechanizmus látogatásait bármely, a joghatósága és ellenőrzése alatt álló helyen lehetővé kell tenni, ahol embereket valamely hatóság utasítására, kezdeményezésére, hozzájárulásával, elfogadásával a személyes szabadságuktól megfosztják vagy megfoszthatják. Az *OPCAT nemzeti megelőző mechanizmus hatáskörében* végzett vizsgálatok jogi alapját ugyancsak az Ajbt. teremti meg. A biztos az Ajbt. 39/B. § (1) bekezdésében biztosított hatáskörében nemzeti megelőző mechanizmusként jár el, az említett feladatainak teljesítése során a Jegyzőkönyv 4. cikke szerinti *fogvatartási helyeken a szabadságuktól megfosztott személyekkel való bánásmódot* – a 18.§ (1)-(7) bekezdésére tekintet nélkül – beadvány és felmerült visszásság hiányában is rendszeresen vizsgálja.

Tekintettel arra, hogy a panaszbeadványban leírt események, valamint a csatolt film file-ok kapcsán felmerült a kínzás és az embertelen, megalázó bánásmód tilalmával összefüggő visszásság, és ezáltal a biztos vizsgálati hatáskörök gyakorlásának elvi és gyakorlati kérdései vetődtek fel, indokoltnak látszik e két ombudsmani hatáskör megfelelő elhatárolása.

A Jegyzőkönyv 4. cikkének 2. pontja alapján a szabadságelvonás mindennemű fogva tartást vagy bebörtönzést jelent, valamint egy személy elhelyezését olyan állami vagy magántulajdonú, őrizetbe vételi környezetben, amelyet az illető valamilyen bírói, közigazgatási vagy más hatóság utasítására *önként* nem hagyhat el. A Kínzás és Más Kegyetlen, Embertelen vagy Megalázó Bánásmód vagy Büntetés Megelőzési Albizottsága (a továbbiakban: SPT) a 60. éves jelentésének 67. bekezdésében kifejtette, hogy a Jegyzőkönyv 4. cikke szerinti „fogvatartási helyek” fogalmát tágan kell értelmezni, amely magában foglalja többek között a pszichiátriai intézményeket és a szociális ellátást nyújtó intézményeket is. Az ENSZ kínzás elleni küzdelemmel foglalkozó különleges jelentéstevőjének időközi jelentése (63/175., 28 July 2008, 75. pont) arra hívta fel az egyes államok nemzeti megelőző mechanizmusait, hogy rendszeresen ellenőrizzék azon intézményeket, ahol fogyatékosokkal élő személyek tartózkodhatnak, mint például a szociális ellátást nyújtó intézményeket. Az ENSZ Kínzás Elleni Bizottság által 2008. január 24-i 2. számú Általános Kommentár 2. cikk Résztes államok végrehajtásáról 15. bekezdése hangsúlyozza, hogy a Résztes államoknak meg kell tiltaniuk és előzniük, orvosolniuk kell a kínzást és rossz bánásmódot többek között olyan intézményekben, amelyek gyermekek, idős, mentálisan beteg és fogyatékosokkal élő személyek számára nyújtanak ellátást.

Ugyanakkor pusztán az a helyzet nem feltétlenül alapoz meg kivételes OPCAT NMM vizsgálatot, hogy egy intézményben veszélyeztetett, különösen védendő csoportok alapjogai sérülhetnek, hiszen jelen vizsgálat során is adott a kezdeményezés mikéntje, ti. a *beadványozó jelzése*, mely eleve kizárja a nemzeti megelőző mechanizmus fellépését. Mindazonáltal fontos kiemelni, hogy a Szocvtv. 93. § (1) bekezdése alapján a személyes gondoskodást nyújtó szociális ellátások igénybevétele *önkéntes*, az ellátást igénylő, illetve törvényes képviselője szóbeli vagy írásbeli kérelmére, indítványára történik. Az Intézmény lakói a házirendben meghatározott feltételek szerint – figyelembe véve testi és mentális állapotukat – elhagyhatják az intézményt. A Mozsgói Otthonban a kimenő a pedagógus, a mentálhigiénés munkatárs vagy a szolgálatban lévő ápoló engedélyével történhet. Az egyéni kimenő olyan esetekben nem engedélyezhető csak, ha azt az ellátott egészségügyi állapota nem teszi lehetővé, valamint, ha olyan szélsőséges időjárási körülmények esete áll fenn, ami az ellátott egészségi állapotát veszélyeztetné. A fogyatékosokkal élő ellátottak számára a saját testi épség megőrzése miatt engedélyhez kötött az eltávozás. Azonban amennyiben az ellátott ismeretlen helyre távozik, akkor az Intézmény dolgozói kötelesek értesíteni a rendőrséget, az engedély nélküli eltávozás eredménye ilyenkor mindenképp az lesz, hogy az ellátottat az Intézménybe szállítják vissza.

A nemzetközi jog és a magyar nemzeti megelőző mechanizmus jogértelmezése alapján a pszichiátriai intézmények és a szociális ellátást nyújtó intézmények – fogyatékosok otthona, gondozóháza, pszichiátriai betegek otthona, illetve a gyermekvédelmi szakellátás otthonát nyújtó ellátásai, pl. gyermekotthon – fogvatartási helynek minősülnek, és ezáltal ezen intézmények látogatására a nemzeti megelőző mechanizmus hatásköre kiterjed.

Mindazonáltal fontos azt is kiemelni, hogy a Baranya Megyei Dél-Zselic Egyesített Szociális Intézmény Mozsgói Otthona nem klasszikusan zárt intézmény, az ellátottak engedély kérését követően, képességeik figyelembevétele mellett elhagyhatják az intézményt, ugyanígy az ellátottak hozzátartozóikkal is eltávozhatnak. A személyes gondoskodást nyújtó szociális ellátások igénybevétele, fenntartása, ahogy annak az elutasítása vagy megszüntetése is mindig *önkéntes* marad abban az értelemben, hogy külső hatósági döntéshez nem kötött.

Általános hatáskörében az ombudsman eljár egyéni panaszok alapján kérelemre, illetve lehetőség van a vizsgálat hivatalból történő megindítására is. Ilyenkor a vizsgálat a már megtörtént jogsértés, illetve annak gyanújára reagál, míg az OPCAT NMM preventív funkciót tölt be, a látogatások megelőző jellegűek, azok legfőbb célja a jogsértések bekövetkezésének megelőzése. Az OPCAT nemzeti megelőző mechanizmus nem kezel panaszbeadványokat, de a Hivatalba beérkezett panaszok tartalma iránymutatásul szolgálhatnak az éves munkaterv kidolgozásához.

A két ombudsmani hatáskör éles elkülönítéséhez le kell szögezni, hogy eltérő cél és eltérő módszertan jellemzi az ombudsman általános, valamint az OPCAT NMM hatáskörben végzett intézménylátogatásait. AZ OPCAT NMM nemzetközi standardokon alapuló monitorozó stratégiája módszerét és működését tekintve is el kell, hogy térjen az ombudsman hagyományos, a múltban kiforrott alapjogi szempontrendszer alkalmazó ellenőrzéseitől.

Tekintettel arra, hogy a Hivatalomba érkezett, bántalmazásra utaló jelzés nyomán merült fel a Mozsgói Otthonban élő ellátottak alapjogai sérelemének gyanúja, jelen ügyben *általános ombudsmani hatáskörömben tesztek eleget általános alapjogvédelmi kötelezettségemnek és alapjogi aspektusú vizsgálatot folytatok.*

5.2. Az alapvető jogok tekintetében

A biztos egy adott társadalmi probléma mögött álló összefüggés-rendszer feltárása során autonóm, objektív és neutrális módon, kizárólag alapjogi érvek felsorakoztatásával és összevetésével tesz eleget mandátumának. Az ombudsmanintézmény megalakulása óta az országgyűlési biztos következetesen, zsinórmértékként támaszkodott az Alkotmánybíróság alapvető jogállami garanciákkal és az alapjogok tartalmával kapcsolatos elvi megállapításaira, valamint – az ombudsmani jogvédelem speciális vonásainak megfelelően – alkalmazta az alapjogkorlátozás alkotmányosságát megítélni hivatott alapjogi teszteket. Az Alkotmánybíróság a 22/2012. (V. 11.) AB határozatában arra mutatott rá, hogy „*az előző Alkotmány és az Alaptörvény egyes rendelkezései tartalmi egyezősége esetén éppen nem a korábbi alkotmánybírósági döntésben megjelenő jogelvek átvételét, hanem azok figyelmen kívül hagyását kell indokolni*”. Ugyanakkor a 13/2013. (VI. 17.) AB határozatának indokolása során azt emelte ki, hogy az adott határozatban vizsgált törvényi rendelkezések esetében már az Alaptörvény negyedik módosítása alapján jár el a korábbi alkotmánybírósági határozatokban foglaltak felhasználhatóságát illetően. A testület ennek kapcsán elvi érveléssel mondta ki azt, hogy „*az Alkotmánybíróság a hatályát veszített alkotmánybírósági határozat forrásként megjelölésével, a lényegi, az adott ügyben felmerülő alkotmányossági kérdés eldöntéséhez szükséges mértékű és terjedelmű tartalmi vagy szövegszerű megjelenítéssel hivatkozhatja vagy idézheti a korábbi határozataiban kidolgozott érveket, jogelveket. Az indokolásnak és alkotmányjogi forrásainak ugyanis a demokratikus jogállamban mindenki számára megismerhetőnek, ellenőrizhetőnek kell lennie, a jogbiztonság igénye az, hogy a döntési megfontolások átláthatóak, követhetőek legyenek. A nyilvános érvelés a döntés indoklásának létalapja. A korábbi határozatokban kifejtett érvek felhasználhatóságát az Alkotmánybíróság mindig esetről esetre, a konkrét ügy kontextusában vizsgálja.*”

Ha összevetjük az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdésében, az Alaptörvény XI. cikk (1)-(2) bekezdésében, valamint az Alaptörvény XV. cikk (1) bekezdésében foglaltakat a Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény 2. § (1) bekezdésének, 70/A. § (1) bekezdésének és 70/F. § (1) és (2) bekezdésének szövegével, akkor abból az állapítható meg, hogy a jelen vizsgálat tárgyát képező jogállamiság elve, az emberi méltósághoz való jog, az egyenlő bánásmód követelménye, tekintetében nem hoz olyan változást az Alaptörvény szövege, amely a korábbi alkotmánybírósági gyakorlat elvetését, tartalmi átértékelését alátámasztaná. Így elvi megállapításaim megfogalmazása, az alapjogok és az alkotmányos elvek értelmezése során – ellenkező tartalmú alkotmánybírósági döntés megszületéséig – irányadónak tekintem az Alkotmánybíróság által mind az Alaptörvény hatályba lépését megelőzően, mind az azt követően hozott határozataiban, azok indoklásában kifejtett megállapításokat, következtetéseket. Kiemelendő emellett, hogy az Alaptörvény XV. cikk (5) bekezdése külön is tartalmazza, hogy Magyarország külön intézkedésekkel védi a családokat, a gyermekeket, a nőket, az időseket és a fogyatékkal élőket.

5.2.1. A jogállamiság elvéből fakadó jogbiztonság követelménye

Az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdése szerint a Magyarország *független demokratikus jogállam*. Az Alkotmánybíróság már működése első éveiben elvi élel állapította meg, hogy a jogállam nélkülözhetetlen eleme a *jogbiztonság*. Az Alkotmánybíróság szerint a jogbiztonság az állam kötelességévé teszi annak biztosítását, hogy a jog egésze, egyes részterületei és az egyes jogszabályok is *világosak, egyértelműek*, működésüket tekintve *kiszámíthatóak és előreláthatóak* legyenek a norma címzettjei számára.

Az irányadó alkotmánybíróági tézis szerint a jogállamiság elvéből folyó követelmény a közhatalom, a közigazgatás törvény alá rendeltsége: a közhatalommal rendelkező szervek a *jog által megállapított működési rendben*, a polgárok számára megismerhető és kiszámítható módon szabályozott *korlátok között* fejtik ki tevékenységüket.³ A közigazgatás törvényessége akkor valósul meg, ha jogilag szabályozott eljárási keretek között működik, a jogkorlátozásra adott felhatalmazást pedig törvényi szinten pontosan kell meghatározni. Nem hagyható figyelmen kívül továbbá, hogy a *kiszámíthatóság – beleértve az egységes jogalkalmazást – és az eljárási garanciák biztosítása szorosan összekapcsolódik az egyes alanyi alapjogok, szabadságjogok védelmével*, mintegy kölcsönösen feltételezik egymást.

5.2.2. Az emberi méltósághoz való jog

Az Alaptörvény II. cikke alapján az emberi méltóság sérthetetlen, minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz. A korábban irányadó és az Alaptörvény hatályba lépését követően is hivatkozási pontot jelentő alkotmánybíróági gyakorlat az emberi méltósághoz való joggal kapcsolatosan arra hívja fel a figyelmet, hogy a méltóság az emberi élettel eleve együtt járó minőség, amely oszthatatlan és korlátozhatatlan, s ezért minden emberre nézve egyenlő. Az egyenlő méltósághoz való jog az élethez való joggal egységben azt biztosítja, hogy ne lehessen emberi életek értéke között jogilag különbséget tenni. Emberi méltósága és élete mindenkinek érinthetetlen, aki ember, függetlenül fizikai és szellemi fejlettségétől, illetve állapotától, és attól is, hogy emberi lehetőségéből mennyit valósított meg, és miért annyit.⁴ A méltósághoz való jognak részét képezi az is, hogy minden embert másokkal egyenlő méltóságú személyként kell kezelni, vagyis az egyes emberek és embercsoportok között tilos indokolatlan, ésszerűtlen különbséget tenni.⁵

5.2.3. A kínzás és az embertelen, megalázó bánásmód tilalma

Az Alaptörvény III. cikk (1) bekezdése értelmében senkit nem lehet kínzásnak, embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni, valamint szolgaságban tartani. E cikkhez hasonló szabályokat tartalmaznak az Emberi Jogok Európai Egyezményének 3-4. cikkei, amely szerint: Senkit nem lehet kínzásnak vagy embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni (3. cikk). A 4. cikk pedig a rabszolgaság, illetve kényszermunka tilalmát fogalmazza meg. A korábbi Alkotmányban e rendelkezés kapcsán szerepelt a hozzájárulás nélküli orvostudományi kísérletek végzésének a tilalma. Az Alaptörvény e rendelkezéseket egyesíti. A kínzás, kegyetlen, embertelen bánásmód alkotmányi szinten történő tilalmának magyarázata a mai európai demokráciákban alapvetően nem a középkori jellegű személyi büntetések alkalmazásának az elkerülése. A strasbourgi esetjogot áttekintve az Emberi Jogok Európai Egyezményének 3. cikkébe ütköző magtartások a következő fő típusokba sorolhatók:

- iskolákban, büntetés-végrehajtási intézetekben alkalmazott testi fenyegetések;
- kiadatás, kiutasítás tilalmának garantálása olyan országokba, ahol kínzás, kegyetlen megalázó bánásmód, illetve büntetés alkalmazása merülhet fel;

³ 10 56/1991. (XI. 8.) AB határozat

⁴ 64/1991. (XII. 17.) AB határozat

⁵ Halmai Gábor és Tóth Gábor Attila (szerk.): i. m. 269. o., Sári János: Alapjogok, Alkotmánytan II. Osiris Kiadó, Budapest 2004. 94. o. és Drinóczi Tímea (szerk.): i. m. 58. o.

– egyes bánásmódok erősen hierarchizált szervezet esetében, mint a fegyveres szervezetek;

– szervezetek, intézmények, ahol az intézmény jellege, rendje folytán nyílnak alkalom a cikk megsértésére (ilyenek az elmeorvosintézetek vagy a büntetés-végrehajtási intézetek).

Az Alkotmánybíróság állásfoglalása⁶ alapján a pszichiátriai betegek személyes szabadságát korlátozó eszközök, módszerek, eljárások alkalmazásának feltételeit törvényben kell rögzíteni, ugyanis ennek hiányában nem biztosított kellő mértékben a kínzás, a kegyetlen, embertelen, megalázó bánásmód tilalmának érvényesülése. E törvényi garanciákat célozta beépíteni az Eütv. 2001. 2006. és 2017. évi módosítása (Eütv. 192. § (2) bekezdés, 10. § (3)-(4) bekezdés).

5.2.4. A hátrányos megkülönböztetés tilalma, a fogyatékossgal élők védelme

Az Alaptörvény XV. cikkének (2) bekezdése tartalmazza a diszkrimináció tilalmát, mely szerint Magyarország az alapvető jogokat mindenkinek bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, fogyatékossg, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül biztosítja.

Az Alaptörvény XV. cikk (4) bekezdése továbbá előírja, hogy Magyarország az esélyegyenlőség megvalósulását külön intézkedésekkel segíti, a XV. cikk (5) bekezdése emellett külön is kiemeli, hogy Magyarország külön intézkedésekkel védi a gyermekeket, a nőket, az időseket és a fogyatékossgal élőket.

A két évtizedes, töretlen, az Alaptörvény fenti rendelkezése alapján továbbra is irányadónak tekinthető alkotmánybírósági gyakorlat rögzíti, hogy a *hátrányos megkülönböztetés tilalma* arra vonatkozik, hogy a jognak mindenkit egyenlőként, egyenlő méltóságú személyként kell kezelnie, az egyéni szempontok azonos mértékű figyelembevételével kell a jogosultságok és kedvezmények elosztásának szempontjait meghatározni. A megkülönböztetés alkotmányossága tekintetében az Alkotmánybíróság két mércét alkalmazott. Az alkotmányos alapjogok tekintetében megvalósuló egyenlőtlen bánásmód esetén annak alkotmányossága az alapvető jogok korlátozására irányadó szükségességi-arányossági teszt alapján ítélt meg. Bár az Alkotmány – ahogyan az Alaptörvény is – szövegszerűen csak az alapvető jogok tekintetében tiltotta a hátrányos megkülönböztetést, az Alkotmánybíróság szerint e tilalom, ha a megkülönböztetés sérti az emberi méltósághoz való alapvető jogot, kiterjed az egész jogrendszerre.

Az Alaptörvény XV. cikk (4) bekezdése szerint Magyarország az esélyegyenlőség megvalósulását külön intézkedésekkel segíti. Az Alaptörvény XV. cikk (5) bekezdése rögzíti, hogy Magyarország külön intézkedésekkel védi a gyermekeket, a nőket, az időseket és a *fogyatékossgal élőket*. Az Alaptörvény tehát az időseket és a fogyatékossgal élőket gondoskodásra szoruló és külön védelmet igénylő csoportként emeli ki. Az Alaptörvény XV. cikk (2) bekezdésében rögzített a hátrányos megkülönböztetés általános tilalma alóli kivételt jelent az Alaptörvény idézett rendelkezése, amelyek alapján Magyarország az esélyegyenlőtlenségek kiküszöbölését célzó intézkedéseket is tesz.

E rendelkezés értelmében az egyenlőség tartalmi megvalósulását szolgáló, az esélyegyenlőtlenség felszámolása érdekében tett pozitív megkülönböztetés megengedett. Az esélyegyenlőség elősegítése az állam részéről egy jogi lehetőséget biztosít, ugyanakkor bizonyos, valamely tulajdonságuk (pl. életkor, betegség, testi fogyatékossg) okán sajátos, kiszolgáltatottabb helyzetük miatt objektíve hátrányba kerülő személyek csoportjainál az állami beavatkozás nem fakultatív feladat: az állam köteles hatékony lépéseket tenni az eredendően, súlyosan egyenlőtlen helyzet felszámolására.

Az alkotmánybírósági esetjog szerint az állam szabadságot élvez abban, hogy milyen módon, milyen jogi, normatív és anyagi eszközökkel teljesíti az esélyegyenlőség előmozdítására vonatkozó alkotmányos kötelezettségét, mint államcél: e körben mérlegelni lehet az eszközök megválasztásában az állam teherbíró képességét.

⁶ Lásd: 36/2000. (X. 27.) AB határozat

5.2.5. A nemzetközi emberi jogi kötelezettségek érvényesítése

Az Alaptörvény Q) cikk (2) bekezdése értelmében Magyarországnak a nemzetközi jogi kötelezettségeinek teljesítése érdekében biztosítania kell a nemzetközi jog és a magyar jog összhangját, jelen esetben azt, hogy a magyar jogi szabályozás megfeleljen az Egyezmény által felállított és a Bizottság által jelzett kötelezettségeknek. Ebbe nemcsak az tartozik bele értelemszerűen, hogy a jogrendszerben nem maradhatnak olyan szabályok, amelyek nem egyeztethetők össze az Egyezmény rendelkezéseivel, hanem az is, hogy ahol szükséges, ott a jogalkotó érdemi és hatékony lépéseket tegyen a hiányzó szabályozás megalkotása érdekében.

Az Egyezmény 4. cikke értelmében általános kötelezettségek körébe tartoznak az alábbiak:

1. A részes államok kötelezettséget vállalnak arra, hogy biztosítják és elősegítik valamennyi alapvető emberi jog és szabadság teljes megvalósulását valamennyi fogyatékossgal élő személy számára, a fogyatékossgal alapján történő bármiféle hátrányos megkülönböztetés nélkül. Ennek érdekében a részes államok vállalják, hogy:

a) meghoznak minden megfelelő jogalkotási, közigazgatási és egyéb intézkedést a jelen Egyezményben foglalt jogok végrehajtása érdekében;

b) megtesznek minden megfelelő intézkedést, ideértve a jogalkotási lépéseket a fogyatékossgal élő személyek hátrányos megkülönböztetését tartalmazó törvények, rendelkezések, szokások és gyakorlat módosítása vagy eltörlése érdekében;

c) figyelembe veszik a fogyatékossgal élő személyek emberi jogainak védelmét és előmozdítását valamennyi politika és program során;

d) tartózkodnak minden olyan cselekedetben és gyakorlatban való részvételtől, amely nem összeegyeztethető a jelen Egyezménnyel, és biztosítják, hogy a hatóságok és közintézmények a jelen Egyezménnyel összhangban tevékenykedjenek;

e) minden megfelelő intézkedést meghoznak bármely személy, intézmény vagy magánvállalkozás által a fogyatékossgal alapján történő hátrányos megkülönböztetés felszámolása érdekében;

f) kutatásokat és fejlesztéseket valósítanak meg vagy segítenek elő az egyetemesen tervezett áruk, szolgáltatások, eszközök és létesítmények vonatkozásában, a jelen Egyezmény 2. cikkében meghatározottak szerint, amelyek a lehető legkisebb változtatással és anyagi ráfordítással megfelelnek a fogyatékossgal élő személyek speciális igényeinek, elősegítve felhasználhatóságukat és használatukat, valamint elősegítik az egyetemes tervezést a szabványok és irányelvek kidolgozása során;

g) kutatásokat és fejlesztéseket valósítanak meg, vagy segítenek elő a fogyatékossgal élő személyek számára alkalmas új technológiák, beleértve az információs és kommunikációs technológiákat, a közlekedést/mozgást segítő eszközök, készülékek és segédeszközök elérhetőségének és használatának előmozdítására, elsőbbséget biztosítva az elérhető költséggel járó technológiáknak;

h) hozzáférhető információkat biztosítanak a fogyatékossgal élő személyek számára a közlekedést segítő eszközökről, a készülékekről és segédeszközökről, ideértve az új technológiákat, csakúgy, mint a segítségnyújtás, támogató szolgáltatások és szolgálatok más formáiról;

i) előmozdítják a jelen Egyezményben foglalt jogok oktatását a fogyatékossgal élő személyekkel foglalkozó szakemberek és alkalmazottak számára az e jogok által biztosított jobb segítség- és szolgáltatásnyújtás érdekében.

2. Tekintettel a gazdasági, társadalmi és kulturális jogokra minden részes állam vállalja, hogy a rendelkezésre álló erőforrásai felső határáig, és, szükség esetén, a nemzetközi együttműködés keretében, intézkedéseket tesz e jogok teljes megvalósításának fokozatosan történő elérése érdekében, fenntartás nélkül, a nemzetközi joggal összhangban, a jelen Egyezményben foglalt kötelezettségek haladéktalan alkalmazására.

3. A jelen Egyezmény végrehajtására irányuló jogalkotás és politikák kidolgozása és végrehajtása során, továbbá a fogyatékossgal élő személyeket érintő kérdésekkel kapcsolatos

más döntéshozatali eljárásokban a részes államok szorosan egyeztetnek, amelybe aktívan bevonják képviselői szervezeteiken keresztül a fogyatékossgal élő személyeket, ideértve a fogyatékossgal élő gyermekeket is.

4. A jelen Egyezményben semmi nem értelmezhető úgy, mint ami befolyásolja a részes állam jogának, vagy az adott részes állam vonatkozásában hatályos nemzetközi jognak a fogyatékossgal élő személyek jogainak hatékonyabb szabályozását biztosító rendelkezéseit. A jelen Egyezményben részes államok joga, szerződesei, szabályozása vagy szokásai által elismert, vagy tartalmazott emberi jogok és alapvető szabadságok nem korlátozhatók vagy csorbíthatók arra hivatkozással, hogy a jelen Egyezmény az adott jogokat, vagy szabadságokat nem, vagy csak kisebb mértékben ismeri el.

5. Jelen Egyezmény rendelkezesei mindenféle korlátozás vagy kivétel nélkül a szövetségi államok valamennyi részére vonatkoznak.

5.3. Az ügy érdeme tekintetében

Az Ajbt. 1. § (3) bekezdése értelmében az alapvető jogok biztosja tevékenysége során – különösen hivatalból indított eljárások lefolytatásával – *megkülönböztetett figyelmet fordít a 2007. évi XCII. törvénnyel kibírdetett, a fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény végrehajtásának segítésére, védelmére és ellenőrzésére.* A szerződések jogáról szóló Bécsi szerződés⁷ 31. cikke értelmében a szerződést jóhiszeműen, kifejezéseinek szövegösszefüggésükben szokásos értelme szerint valamint *tárgya és célja figyelembevételével kell értelmezni.* A fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ Egyezmény 1. cikke értelmében *az Egyezmény célja* valamennyi emberi jog és alapvető szabadság teljes és egyenlő gyakorlásának előmozdítása, védelme és biztosítása valamennyi fogyatékossgal élő személy számára, *és a velük született méltóság tiszteletben tartásának előmozdítása.* Az Egyezmény alapelvei között elsőként említi továbbá, hogy *a fogyatékossgal élő személyeket is megilleti a veleszületett méltóság, az egyéni autonómia tisztelete, beleértve a saját döntés meghozatalának szabadságát és a személyek függetlenségét.*⁸ Ebből következően a jelentés tartalmában az emberi méltóság alapjogi védelmének primátusából vezet le a fogyatékossgal élő személyeket megillető további és felhívott alapjogok érvényesülésének problémáit. Mindehhez kapcsolódóan szeretném kiemelni, hogy a fogyatékossgtudomány szakértői szerint paradigmaváltást jelent az Egyezmény elfogadása. Nagy előrelépést jelentett a fogyatékossgal élő személyek jogainak orvosi szemléletéről a szociális szemléletre való áttérés, azonban ezt követte *az újabb lépés: az emberi jogi megközelítés alapján való gondolkodás.* Az emberi jogi szemlélet lényege az inkluzív (az alany autonómiájának a szociális közegben való érvényesülése) és szubsztanciális (lényegi, a fogyatékos embert, mint az emberi jogok alanyát, és nem tárgyát szem előtt tartó) gondolkodásmód.⁹

Az ombudsman alkalmas arra, hogy a maga személyes és kiegyensúlyozó, közvetítő szerepével, illetve a kizárólag az alapjogvédelemre fókuszáló tevékenységével, az ENSZ nemzeti emberi jogi intézményeként valós tartalmat adjon a CRPD-ben foglaltaknak. Annak az Egyezménynek, amely korszakalkotó módon – a nemzetközi emberi jogi standardoknak is megfelelően – további előrelépéseket generálna a fogyatékossgal élő emberek alapvető emberi jogainak érvényesülésében.

5.3.2. Tárgyi feltételek

A bentlakásos intézmények jellemzőiként jelenik meg rendszerint a magas ellátotti létszám (132 fő), a hiányos tárgyi feltételek (karbantartásra szoruló épület, vizesblokkok felújításának szükségessége, használati eszközök esetlegessége), és az akadálymentesség részleges hiánya.

Kifogásolható az intézmény működése során az a gyakorlat, miszerint egyes foglakozások egyes nagyobb alapterületű lakószobákban is lebonyolításra kerülnek, valamint az a tény, hogy

⁷ Magyarországon kihirdette a 1987. évi 12. törvényerejű rendelet

⁸ ENSZ Egyezmény 3. cikk a) pont 27

⁹ Theresia Degener, az ENSZ Fogyatékosügyi Bizottságának alelnöke, az ENSZ Egyezmény kidolgozásának aktív résztvevője; 2013. január, Trier, Academy of European Law

ugyan az intézmény rendelkezik intímszobával, azonban az – átmenetileg – nem használható beázás miatt. Az ellátottaknak egyedül lenni szinte soha nincs lehetőségük, hiszen társaikkal kell, hogy megosszák szobájukat. A bentlakásos intézményben élő fogyatékossgal élő személyek többsége számára az intézmény az életük egyetlen színtere, minden esemény egy térben, egy épületben történik, a terek fizikailag nem különülnek el egymástól. A bentlakásos intézményi lét mindenképpen a magánszférához való jog bizonyos mértékű feladásával jár, azonban az intézményben az egy főre jutó lakóterület (m²) megfelel a jogszabályi követelményeknek. Mindazonáltal azzal, hogy egy szoba egyben háló- és lakószobaként, több szoba esetében étkezőül, valamint foglalkozások színteréül, közösségi térként is szolgál, összerosódnak az életterek, a lakók valamennyi tevékenységének színtere pár m²-re szűkül be.¹⁰ Tekintettel arra, hogy egyes lakószobák, más – nem a szobában lakó - ellátottak közösségi tereként is szolgál, a szobában lakóknak nincs lehetőségük személyes terük kialakítására, amely felveti a *magánszférához való jog sérelmét*. A magánszférához való jog lényegi eleme, hogy az érintett akarata ellenére oda mások ne hatolhassanak be, illetőleg be se tekinthessenek. A magánszférához való jog garantálja, hogy az ember rendelkezzen egy olyan minimális szabadsággal az élet meghatározott területén, amelyen belül lehetősége van személyiségének szabad kibontakozására, az önmegvalósításra az önkiteljesedésre. *Mind ezekből következően megállapítom, hogy az a gyakorlat, miszerint egyes lakószobákat foglalkozások helyszínéül is használnak az intézményben sértik az érintettek magánszférához való jogát.*

Az intézményben továbbá a vizesblokkok, mosdók nem valamennyi tekintetében akadálymentesek, nem valósul meg az egyenlő esélyű hozzáférés elve, amely az érintett ellátottak alapvető jogait sértik, és az egyenlő bánásmód követelményével, a fogyatékossgal élő személyek kiemelt védelmének állami kötelezettségével összefüggésben visszásságot okoznak, valamint nem felel meg a CRPD 9. cikkéből eredeztethető nemzetközi kötelezettségeknek sem.

5.3.3. Személyi feltételek

A személyi feltételek tekintetében a mozgói otthon a többi telephelyhez képest stabilnak mondható, azonban egyre nagyobb problémát jelent az arra alkalmas (elhivatott) és szakképzett gondozók hiánya. Ennek rendkívül nagy jelentősége van a hazai szociális ellátás valamennyi területe tekintetében. Az alacsony bérezés és a fizikailag rendkívül megterhelő munka, valamint a motiváció hiánya miatt egyre többen hagyják el a pályát, külföldi munkavállalás, vagy a versenyszféra nyújtotta munkalehetőségek kihasználása céljából.

Az egyéb területek elszívó hatása a szociális gondozók és szakgondozók vonatkozásában ugyancsak érezhető, mindez megnehezíti az intézmények mindennapjait a fogyatékossgal élő személyek ellátása terén. A szakdolgozók elvándorlása következtében az ellátás szakmai színvonala csökken, és a munkára jelentkezők száma is csekély. A megfelelő színvonalú ellátás biztosítására a jogszabályi minimumfeltételek teljesítése esetén is kevés az esély, ugyanakkor az annak megfelelő személyi feltételek biztosítása a vázolt körülmények miatt gyakorlatilag lehetetlen, jó esetben 8-10 osztályra épülő szociális ápoló-gondozó alap-képzésben részt vett munkavállalókat kell alkalmazniuk, de egyre inkább arra kényszerülnek, hogy szakképzetlen, vagy más szakmával rendelkező jelentkezőket is felvegyenek segédápolói munkakörre.

Amint azt korábban az A JB-477/2018. számú jelentésemben már kifejtettem, és amelyet az utóbbi időben folytatott bentlakásos intézményeket érintő ombudsmani vizsgálatok megerősítenek: függetlenül attól, hogy az ország melyik részén található intézmény volt az ombudsmani vizsgálat színhelye, egybehangzó volt az a szakmai álláspont, hogy a szociális szférában kialakult szakemberhiány napjainkban már az intézmények működését veszélyezteti. A kialakult helyzet pedig különösen súlyos abból a szempontból, hogy olyan tevékenységről beszélünk, amely fokozottan kiszolgáltatott helyzetben lévő, idős, beteg, fogyatékossgal, és intézményi körülmények között élő emberekről való gondoskodást foglalja magában. A feladat magas szintű empátiás készségeket és magas fokú szakmaiságot kíván meg, mindemellett mind

¹⁰ VERDES Tamás, „A ház az intézet tulajdona” A totális intézmények lebontásáról, humanizálásáról és modernizálásáról, Esély 2009/4, 93.o

fizikailag mind pszichésen rendkívül megterhelő. Jelenleg azonban a szociális gondozói szakma mind társadalmi mind anyagi megbecsülése rendkívül alacsony, így a valódi szaktudással rendelkező munkavállalók számára sok esetben nem opció, s mindezek összességében hozzájárulnak ahhoz, hogy a szociális bentlakásos otthonokban kialakult állapotok, a szakemberhiány mértéke immár rendszerszinten veszélyezteti, sérti a minden embert egyenlő mértékben megillető emberi méltósághoz való jogot.

A szakdolgozói létszámbeli hiány, a szakmai képzettség hiánya, az ápoló-gondozó személyzet leterheltsége, mindezek a körülmények a biztonságos szakmai tevékenységet veszélyeztetik, amelyből az ápolás-gondozás színvonalának romlása következik, és amely rossz bánásmóddhoz vezethet.

A fentiekből következően megállapítom, hogy a vizsgált intézményben, csakúgy, mint a szociális szférában tapasztalható rendszerszintű szakemberhiány közvetve a bentlakásos intézményekben élő ellátottak emberi méltósághoz való jogával összefüggésben alapjogi visszásságot okoz és tart fenn.

5.3.4. A bántalmazással kapcsolatos háttérelmzés

A Szocvtv. 94. § (4) bekezdése szerint a személyes gondoskodást nyújtó szociális intézmény az általa biztosított szolgáltatást olyan módon végzi, hogy figyelemmel legyen az ellátást igénybe vevőket megillető alkotmányos jogok maradéktalan és teljes körű tiszteletben tartására, különös figyelemmel az élethez, emberi méltósághoz, a testi épséghez, a testi-lelki egészséghez való jogra. Az Alkotmánybíróság 32/1998. (VI.25.) AB számú határozata az emberi méltósághoz való jogot kiterjeszti a szociális jogokra, a Testület megállapította, hogy „az Alkotmány 70/E. §-ában meghatározott szociális biztonsághoz való jog a szociális ellátások összessége által nyújtandó olyan megélhetési minimum állami biztosítást tartalmazza, amely elengedhetetlen az emberi méltósághoz való jog megvalósulásához.” A határozat a szociális ellátás bizonyos minimumát tehát az emberi méltósághoz való jog elengedhetetlen részeként fogja fel.¹¹

A civil szervezet által tett jelzés olyan súlyos események, cselekedetek gyanúját vetette fel, amelyek mind a nemzetközi jog, mind az Alaptörvény által deklarált kényszer és embertelen, megalázó bánásmód tilalmába ütköznek, és amelyek által végeredményben az emberi méltósághoz való jog, mint alapvető, mindenkit megillető emberi jog szenved megengedhetetlen sérelmet.

Ugyanakkor munkatársaim a helyszíni vizsgálat során nyugodt benyomást keltő légkört, rendezett körülményeket tapasztaltak. Mindazonáltal a vizsgált intézményben tapinthatóak a nagy létszámú bentlakásos intézmények „sajátosságai”, amelyek *rendszerszintű problémákra* vezethetők vissza.

A kutatások szerint a bentlakásos intézményi lét ugyan számos kérdésben megoldást jelent a rászoruló személyek hétköznapi élete tekintetében, azonban olyan kiszolgáltatott helyzetet teremt, amely az intézményben fennálló normarendszer elfogadására ösztönöz, miközben a személyiség egy rendszer alkotóelemévé bomlik. A nagyszámú bentlakásos intézmények a társadalomtól elzárva egy olyan sajátos belső világot, zárt közeget hoznak létre, amelyben bürokratikus szabályozott intézményes gyakorlatok határozzák meg a mindennapok valamennyi részletét, és amelyek az élet minden szegmensére kiterjednek. A gondoskodás-ápolás jegyében végzett tevékenység során (szociális gondozás, egészségügyi ellátás, étkeztetés megszervezése, ruházat, textíliával való ellátás, mentális gondozás, szocioterápiás foglalkozások, fejlesztő foglalkoztatás megszervezése) ahhoz, hogy az intézmény gördülékenyen tudjon működni és megfeleljen az előírt kötelezettségeknek, előre tervezett, kialakított munkafolyamatokra van szükség, amely magas fokú szervezettséget és feszített munkatempót igényel. A magas ellátotti létszám mellett, a hatékonyság érdekében a feladatok végrehajtása rutinszerű napi teendők folyamatává fonódik össze, amely során a személyzet hajlamos az ellátottra, mint a munkavégzés tárgyára tekinteni. A felülről irányított és kialakított mechanizmus üzemszerűvé válik, amely az egyedi igényekre nem vagy kevésbé tud csak reagálni.

¹¹ SÁRI-SOMODY, Alapjogok, Alkotmánytan II., Osiris, 2008 103-104.o

A fogyatékosági szakirodalom szerint a fogyatékosokkal élő emberek heterogén csoportot alkotnak, különböző képességekkel rendelkeznek az élet megannyi területén. Az intézménybe való beilleszkedés, a mindennapi feladatoknak való megfelelés kényszere homogenizálja ezt a csoportot, az intézmény nem képes az egyes ember speciális szükségleteire, igényeire, képességeire reflektálni, az adott embernek alkalmas, testreszabott segítséget megadni. Az ápolási-gondozási feladatoknak való alárendeltség, a munkafolyamatok intézményi megszervezése gyakran túlgondozza¹² az egyént, olyan területeken is ellátást nyújt, ahol az egyénnek erre nincs szüksége, a rendszer nem képes az egyéni szükségletekhez igazodni. Az előre lefektetett szabályoktól eltérő viselkedés, a különbözőség, a változatosság, az egyediesség, az autonómia a hatékonyság, az intézmény koherens működésének ellenében hatnak. A rendszerbe való betagozódás, az együttélés szabályainak, a teljes gondozás rendszerének elfogadása átforgalmazza a személyiséget, az identitás elvesztéséhez vezethet.

Az intézményi ellátás, a gondoskodás biztonságot, védelmet nyújt a bentlakók számára. Ebben a minden mozzanatában kontrollált, gondozási feladatoknak alárendelt rendszerben sajátos viszonyrendszer alakul ki, mind az intézményben dolgozók és az ellátottak, mind az ellátottak egymás közötti viszonyában.¹³

Mindezekre figyelemmel a szakértők szerint valamennyi nagyszámú bentlakásos intézményben fennáll az abúzus veszélye, hiszen a rendszer olyan kiszolgáltatott, alá-fölérendeltségre épülő, hierarchikus viszonyrendszert hoz létre, amely alkalmatlan a kiszolgáltatott csoportok védelmére. Az abúzus olyan hatalommal, pozícióval való visszaélést, bántalmazást jelent, amely több formában létezik (fizikai, szexuális, érzelmi, pénzügyi abúzus), akár egyszerre is megvalósulhat, és amelynek eredménye hátrány, vagy sérülés okozása.¹⁴ A fogyatékosokkal élő személyek fokozott veszélynek vannak kitéve az áldozattá válás területén, amely kiszolgáltatott helyzetükből, és a bentlakásos intézmények hatalmi jellegéből is adódik. Az otthonokban élő fogyatékos emberek védtelenek: alá vannak rendelve az intézményben kialakult létnek.

Különösen kiszolgáltatottá teszi ezt a csoportot az is, hogy általában alacsony jövedelemmel rendelkeznek, gazdaságilag és érzelmileg is függnek azoktól az emberektől, akik ellátják őket. Nehézséget okoz az is, hogy nem ismerik jogaikat, esetlegesen nincsenek is tisztában azzal, hogy bántalmazzák őket, legtöbb esetben nem is jelentik a történeteket. A bejelentés elmaradása sok okból eredhet: félelemből, fenyegetés hatására, adódhat a segítségnyújtáshoz való hozzáférés hiányából, vagy azért mert úgysem hisznek nekik. Kevés kapcsolattal rendelkeznek, nem tudják, kihez fordulhatnak, külső személy elérése lehetetlen a számukra. Bántalmazók jellemzően a fogyatékos emberekhez közel álló személyek közül kerülnek ki, akiktől nemcsak szükségleteik ellátása, testi higiénéjük tekintetében függnek, de általában érzelmi kapcsolat, személyes kötődés is kialakul a dolgozók és az ellátottak között. Amennyiben azonban mégis jelentik a történeteket sokszor felmerül a kérdés a fogyatékosokkal élő emberek szavahihetőségének tekintetében.¹⁵

A panaszbeadványban megfogalmazottak, valamint a csatolt videókban látható goromba, durva bánásmód, a szóbeli szidalmazás, a tettegesség kimerítik a *megalázó bánásmód* tilalmát. A megalázó bánásmód körébe olyan megfélemlítést, alsóbbrendűségi érzetet keltő cselekményeket lehet sorolni, amelyek alkalmasak az érintett személy testi és lelki ellenállásának megtörésére. A megalázó bánásmód tekintetében nem szükséges a testi ráhatás megléte, a lelki szenvedés okozás is elegendő, főleg akkor, ha az érintettet mások előtt durván megalázzák. Fontos kiemelni, hogy

¹² VERDES T. – SCHARLE Á. – VÁRADI B., Intézet helyett, A fogyatékos személyeket támogató szociálpolitika megújításának lehetséges irányairól, Esély 2011/4, 6. o.

¹³ VERDES Tamás, „A ház az intézet tulajdona” A totális intézmények lebontásáról, humanizálásáról és modernizálásáról, Esély 2009/4, 93-97. o.

¹⁴ Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségéért Közhasznú Nonprofit Kft, 2015, Fogyatékoság és abúzus, Útmutató szolgáltatók számára, 4-5, 13. o.;

Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségéért Közhasznú Nonprofit Kft, 2017, Abúzusprevenciós érzékenyítő program segítő kiadvány

¹⁵ Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségéért Közhasznú Nonprofit Kft, 2015, Fogyatékoság és abúzus, Útmutató szolgáltatók számára, 7-8. o.;

kiszolgáltatott helyzetben lévő, alacsony érdekérvényesítő képességgel rendelkező emberekről van szó. Bizonyos helyzetekben az ellátottak részéről előfordulhat inadekvát reakció, amely adott esetben a személyzet ellen irányulhat, azonban a szakma szabályai szerint eljáró, szakképzett gondozóknak felkészültnek kell lenni az ilyen helyzetek gyors és szakszerű megoldására, és az semmilyen esetben nem eredményezhet fizikai vagy lelki bántalmazást.¹⁶

Szeretném kihangsúlyozni, hogy a dolgozók munkakörülményei nagyon fontos tényezői az intézményi ellátó rendszernek, hiszen nagymértékben befolyásolja az ellátottakhoz való viszonyt, a velük való bánásmódot, amely megalapozza a személyzet munkakörülményeinek a vizsgálatát. A túlterhelt, elégedetlen, frusztrált, motiválatlan dolgozók a kiszolgáltatott helyzetben lévőkre vetítik ki problémáikat, amely az ellátott jogainak sérelméhez vezethet. A kínzás, megalázó, embertelen bánásmód veszélye minden olyan intézményben fennáll, ahol a kiszolgáltatott helyzetben élők élete a falakon belül, rejtve marad a társadalom elől, ahol a saját belső szabályok megszilárdulása a jupon kívüliség érzetét és látszatát keltik.¹⁷

Mindezekre figyelemmel, noha a panaszban foglalt bántalmazás ténye nem zárható ki, azonban azt az ombudsmani vizsgálat sajátos eszközeivel bizonyítani nem lehet. Az otthon bejárásakor munkatársaim azonosították a fürdető helyiséget és a lakószobát is, amelyekben a panasz mellékleteként küldött bántalmazást tanúsító felvételek készültek. A bántalmazók személyét munkatársaim azonosítani nem tudták. Az Alapvető Jogok Biztosának Hivatala nyomozati jogkörrel nem rendelkezik, feladata a rendszerszerű hibák feltárása, az emberi jogokra és az alapvető szabadságjogokra kiterjedő védelem, az alapvető jogok sérelmének kivizsgálása és megállapítása, valamint érvényesülésének elősegítése és a visszasságok nyilvánosságra hozatala.

5.3.5. Összegzés

Az Intézményben tett látogatás tapasztalatai és a rendelkezésre álló információk alapján elmondható, hogy a férőhelykiválással egy olyan folyamat kezdődött el, amely jelen vizsgálattal érintettek számára is biztosan, de a számos jelenleg még nagylétszámú intézményben élő fogyatékos személy számára garantálhatja a jövőben az önálló életvitel alapján az emberi jogaik minél teljesebb gyakorlását.

Mindaddig azonban, amíg a CRPD által előírányzott szemléletmódváltás nem történik meg Magyarországon, mindaddig, amíg a fogyatékosokkal élő személyekre a társadalom nem, mint önálló életvitelre képes, a társadalom aktív, egyenértékű tagjaira tekint, addig az ápolást-gondozást nyújtó szociális intézményi férőhelyek kiváltásáról szóló koncepció sem fog tudni ténylegesen a CRPD-val összhangban megvalósulni.

Magyarország nemzetközi jogi kötelezettsége az intézményi ellátásról a közösségi életvitelt támogató szolgáltatásokra való áttérés. A CRPD *önálló életvitelről és a közösségbe való befogadásról* szóló 19. cikke értelmében az Egyezményben részes államok elismerik a *fogyatékosokkal élő személyek egyenlő jogát a közösségben való élethez és másokkal egyenlő szabad döntéshez való jogát*, minden szükséges és hatékony intézkedést megtesznek annak érdekében, hogy a fogyatékosokkal élő személyek teljes mértékben élvezhessék e jogukat és a teljes közösségi befogadást és részvételt.

Fontos hangsúlyozni ugyanakkor, hogy az intézményi férőhelyek kiváltásának momentuma meglehetősen komplex, az ellátás folyamatos biztosítása mellett sok munkát, erőfeszítést és elsősorban szakmai elhivatottságot követelő feladat. Az Egyezmény rendelkezéseit tekintve azonban *további és folyamatos intézkedések szükségesek annak érdekében, hogy a támogató szolgálathoz való hozzáférési lehetőséget biztosítsanak, beleértve azt a személyes segítséget, amely a közösségben éléshez és a közösségbe történő beilleszkedéshez, valamint a közösségtől való elszigetelődés és kirekesztőség megelőzése céljából szükséges.*

¹⁶ AJB-4527/2010. számú jelentés

¹⁷ VERDES Tamás, „A ház az intézet tulajdona” A totális intézmények lebontásáról, humanizálásáról és modernizálásáról, Esély 2009/4, 94. o.

Mindezekhez nélkülözhetetlen az intézményi férőhely-kiváltási folyamat folytatása vonatkozásában a jelzett nehézségek átgondolása és az Egyezményvel összhangban álló megoldások alkalmazása, amely kiterjed mind a fogyatékos, mind hasonló szociális intézményben élő személyek ellátására.

Az államnak, a társadalom szervezeteinek és tagjainak oly módon kell tevékenységüket végezni, hogy az ne okozhasson olyan károsodást, amely fogyatékoság kialakulásához vezet, illetve olyan körülményeket kell létrehozni, amelyben a fogyatékos emberek képesek lesznek teljesebb életre és a fogyatékoságukból fakadó terheik csökkenthetőek.¹⁸ A tervezési, döntési folyamatok során kiemelten kell kezelni a fogyatékos személyek sajátos szükségleteit, és figyelemmel kell lenni arra, hogy a fogyatékos személyek a bárki által igénybe vehető lehetőségekkel csak különleges megoldások alkalmazása esetén élhetnek.

A fogyatékos személyeket érintő döntések során tekintettel kell lenni arra, hogy a fogyatékos személyek a társadalom és a helyi közösség egyenrangú tagjai, ezért meg kell teremteni azokat a feltételeket, amelyek lehetővé teszik számukra a társadalmi életben való részvételt.¹⁹ Az állam köteles gondoskodni a fogyatékos személyeket megillető jogok érvényesítéséről, a fogyatékos személyek hátrányait kompenzáló intézményrendszer működtetéséről a nemzetgazdaság mindenkori lehetőségeivel összhangban.²⁰

Mindamellettt fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy az intézményi férőhely kiváltás folyamatában is biztosítani kell a még nagylétszámú intézményekben élő fogyatékos emberek számára az ápolás-gondozásukhoz szükséges tárgyi és személyi feltételeket, az emberi méltósághoz való joggal összeegyeztethető életkörülményeket.

Az alapvető jogok biztosáról szóló törvény a mindenkori ombudsman számára kiemelt feladatként rendeli a fogyatékosággal élő emberek alapjogait érvényesítő jogállami intézményi garanciák működésének segítségét, ellenőrzését, a hiányok feltárását. A fogyatékos ember-kép 21. századi újragondolása immanens feladata a jogállami struktúrában, demokratikus elméleti térben gondolkodó, a jogvédelemben elkötelezett ombudsmannak.

Ennek szellemében a továbbiakban is fokozott figyelemmel kísérem a bentlakásos ellátást nyújtó szociális intézményekben dolgozó és az ott lakó emberek alapvető jogainak érvényesülését, valamint az intézményi férőhely kiváltás folyamatának megvalósítását.

Mindazonáltal különös jelentőségét látom annak, hogy a kiszolgáltatók mellett dolgozó szociális szakemberek számára stabil, a szaktudásukat elismerő finanszírozási háttér, és dinamikus életpályamodell álljon rendelkezésre. Nélkülözhetetlennek tartom továbbá az intézményi dolgozók mentálhigiénéjének és szupervíziójának folyamatos biztosítását, amely a magas költségigényére tekintettel jelenleg csupán korlátozott keretben működik.

Mindebből következően ezúttal is megállapítom, hogy a nagylétszámú bentlakásos intézményi körülmények, annak természeténél fogva és összességében alkalmas arra, hogy az érintett fogyatékos személyek vonatkozásában a minden embert egyenlő mértékben megillető emberi méltósághoz való joggal, az egyenlő bánásmód követelményével, a fogyatékosággal élő személyek kiemelt védelmének állami kötelezettségével összefüggésben visszasság gyanúját és bekövetkezésének lehetőségét vessék fel.

6. Intézkedéseim

A jelentésemben feltárt alapvető jogokkal összefüggő visszasságok orvoslása, valamint jövőbeli megelőzése érdekében

- az Ajb. 31. § alapján felkérem az emberi erőforrások miniszterét, hogy a hosszú távú, intézményi férőhely-kiváltási stratégia alapján tervezett intézkedései során a tárca fordítson kiemelt figyelmet a szociális intézmények személyi, tárgyi, működési, szakmai feltételei biztosításának garanciáira, valamint a jelentésben rögzített alapvető jogok érvényesülésével összefüggésben tett megállapításokra

¹⁸ Fot. 2. § (1) bekezdés

¹⁹ Fot. 2. § (3)-(4) bekezdés

²⁰ Fot. 2. § (5) bekezdés

- ugyancsak felkérem az emberi erőforrások miniszterét, hogy fontolja meg annak lehetőségét, hogy valamennyi a kiváltásban nem érintett, vagy annak folyamatában lévő szociális ápoló-gondozó intézményben előforduló bántalmazások megelőzésére rendszeres szupervízió álljon a munkatársak rendelkezésére.
- Az Ajbt. 32. § (1) bekezdése értelmében felkérem az *Intézmény vezetőjét*, hogy a jelentésben foglaltakra tekintettel,
 - vizsgálja ki, hogy az intézményben történt-e bántalmazás, vagy rossz bánásmódot megvalósító magatartás, és annak előfordulása esetén gondoskodjon annak azonnali megszüntetéséről, valamint az elkövető felelősségre vonásáról annak érdekében, hogy az ellátottak gondozása, a velük szemben tanúsított bánásmód alapvető jogaik maradéktalan érvényesülése mellett folyhasson.
 - továbbá fordítson kiemelt figyelmet arra – konfliktuskezelő protokollok kidolgozásával, belső szakmai továbbképzések tartásával –, hogy a vizsgálat alapjául szolgált, esetleges bántalmazás a jövőben ne fordulhasson elő az intézményben.
 - gondoskodjon arról, hogy a különböző közösségi foglalkozások, fejlesztések az arra kijelölt közösségi helyiségekben kerüljenek megrendezésre, ezek helyszíne lehetőség szerint ne lakószoba legyen.

Budapest, 2019. április 2.

Széchenyi László

